

Wojciech Marchlewski
przy współpracy Stefana Bobrowskiego

Organizacja wychowania przedszkolnego na terenach wiejskich

Warszawa, listopad 2011

Spis treści:

1. Wstęp.....	3
2. Charakterystyka obszarów wiejskich w Polsce	4
3. Placówki i formy edukacji przedszkolnej na obszarach wiejskich	11
4. Specyfika przedszkoli wiejskich	18
4.1 Nauczyciele w przedszkolach.....	18
4.2 Programy wychowania przedszkolnego.....	18
4.3 Transport dzieci do przedszkola.....	21
4.4 Czas pracy przedszkoli	22
4.5 Udział rodziców w edukacji przedszkolnej.....	23
4.6 Pozaedukacyjna i wychowawcza rola przedszkoli na obszarach wiejskich	24
4.7 Popyt na usługi edukacji przedszkolnej na obszarach wiejskich.....	27
4.8 Odpłatność za przedszkola za dodatkową godzinę pobytu w placówce.....	28
4.9 Zajęcia dodatkowe.....	30
5. Bariery w tworzeniu przedszkoli.....	32
6. Studia przypadków	35
6.1 Brusy – edukacja przedszkolna Kaszubów	35
6.2 Długosiodło – przedszkole dla każdego	37
6.3 Prabuty – przedszkola niepubliczne	41
6.4 Grudusk – małe przedszkola wiejskie	47
6.5 Lubawa – przedszkola prowadzone przez Gminy Ośrodek Pomocy Społecznej	49
Literatura	52
Załącznik. Zagadnienia metodologiczne	54
Klasyfikacja gmin wiejskich i wybór gmin do badań.....	54
Metodologia prowadzenia badań.....	59

1. Wstęp

Zmiany cywilizacyjne na obszarach wiejskich wpłynęły w istotny sposób na przemianę postaw rodziców dotyczących aspiracji edukacyjnych dzieci i młodzieży. Obecnie dla mieszkańców wsi ważnym jest, aby ich dzieci odebrały edukację, która pozwoli im w przyszłości na zdobycie zatrudnienia gwarantującego im wysoki standard życia. Rodzice dzieci na wsi dostrzegają również, że ważną rolę w edukacji ich dzieci odgrywa wychowanie przedszkolne. Z prowadzonych przez nas badań wynika, że jeżeli tylko na terenie gminy funkcjonują placówki oferujące edukację przedszkolną to rodzice bardzo chętnie posyłają do nich swoje dzieci. Inny wniosek to ten, że realizowanie zajęć przedszkolnych może odbywać się nie tylko w ramach stacjonarnych placówek – przedszkoli - ale także w innych formach edukacji – ogniska przedszkolne, zespoły. W badanych gminach istnieje również wielość podmiotów, które realizują zajęcia przedszkolne. W gminach tych działają placówki, których organem prowadzącym jest gmina, oraz prowadzone przez szkoły, ośrodki pomocy społecznej, osoby prywatne, organizacje pozarządowe. W rozdziale 6 raportu zatytułowanym „Studia przypadku” zaprezentowano rozwiązania, które stosowane w gminach wiejskich służące zapewnieniu jak największej liczbie dzieci dostępu do edukacji przedszkolnej. Zastosowane rozwiązania mogą być wzorem dla innych gmin, które chcą rozszerzyć ofertę edukacji przedszkolnej.

2. Charakterystyka obszarów wiejskich w Polsce

W roku 2010 tereny wiejskie stanowiły 93,2% powierzchni Polski. Zaliczano do nich zarówno gminy wiejskie jak i części gmin miejsko-wiejskich. Na obszarze tym mieszkało blisko 39,2% mieszkańców Polski, co stanowiło około 14 903 056 tys. ludzi¹. Większość zamieszkuje na obszarach położonych wokół wielkich miast i miasteczek. Obecnie trudno jest stwierdzić, jaki procent mieszkańców zaliczanych do obszarów wiejskich mieszka w gminach leżących w obszarach metropolitalnych zaliczanych zarówno do gmin wiejskich, miejsko-wiejskich.

Jednym z istotnych czynników wpływających na tworzenie placówek wychowania przedszkolnego są procesy migracyjne jakie zachodzą na obszarach wiejskich². Z raportu „Polska wieś 2010” wynika, że w ostatnich latach zaobserwowano migrację z miasta na wieś. Nie jest to proces osiedlania się ludności wynikający z powrotu na wieś, odwrócenie dotychczasowych tendencji. Takie wnioski należałoby uznać za błędne, gdyż za podstawę posłużyły badania demograficzne jednostek samorządu terytorialnego w Polsce³. W polskiej statystyce stosuje się administracyjne kryterium podziału na miasto i wieś. Oznacza to, że do obszarów wiejskich zalicza się gminy wiejskie i miejsko-wiejskie położone wokół wielkich aglomeracji, posiadające status gminy wiejskiej – Czerwonak, Suchy Las, Lesznowola, Rokitnica, Babice itp. - i właśnie w tego typu gminach zaznaczył się wzrost liczby ludności. Wcześniej, w latach osiemdziesiątych, obserwowano proces odwrotny, polegający na migracji ze wsi do miasta. Było to wynikiem z jednej strony rzeczywistej migracji mieszkańców terenów wiejskich od miast a także, co bardzo istotne, przyłączaniem obszarów wiejskich, czy nawet całych gmin do miast. Dlatego wszelkie zmiany w podziale administracyjnym wpływały na zmiany liczby ludności wiejskiej. Prawie przez wszystkie lata po II wojnie światowej zmiany administracyjne powodowały zmniejszanie się liczby ludności wiejskiej.

Obecnie samorządy przyległych gmin wiejskich nie decydują się na przyłączenie swoich terytoriów do miast, czy też do zmiany swojego statusu gmin wiejskich na miejskie. Częstszym procesem jest „odrolnianie” ziemi położonej w sąsiadującej z miastem gminie wiejskiej. O takim procesie może świadczyć między innymi zmniejszająca się powierzchnia użytków rolnych z 17.812 tys. ha w 2000 r.

---

¹ Halamska M., *Spoleczna kondycja wsi w: red. Nurzyńska I. Drygas M. Rozwój obszarów wiejskich w Polsce – diagnozy, strategie i koncepcje polityki*, IRWiR PAN, Warszawa 2011 porównaj: *Polska wieś 2010 Raport o stanie wsi* pod redakcją Wilkin J., Nurzyńskiej. FAPA Warszawa 2010.

² Hałasiewicz A., *Rozwój obszarów wiejskich w kontekście zróżnicowań przestrzennych w Polsce i budowania spójności terytorialnej kraju*, Warszawa 2010 s. 4.

³ Frankel I., *Ludność wiejska w: Polska wieś 2010 Raport o stanie wsi* pod redakcją Wilkin J., Nurzyńskiej. FAPA Warszawa 2010 s. 45.

do 16.169 tys. ha w 2008 r., czyli o prawie 10%⁴. Odrolnienie dokonuje się częściej w gminach przylegających do miast, dla których obszary te stanowią rezerwar terenów budowlanych. Taka sytuacja skutkuje również tym, że mieszkańcy gmin z tych obszarów korzystają częściej z usług miasta, w którym pracują niż z gminy, w której mieszkają.

Podobnie jak w przypadku edukacji szkolnej, istotną rolę w edukacji przedszkolnej odgrywa środowisko rodzinne. Na obszarach wiejskich o statusie rodziny decyduje status społeczny wyznaczany rodzajem wykonywanych zajęć oraz coraz częściej dochodami. Obecnie 58% mieszkańców wsi posiada gospodarstwa rolne, 42% to bezrolni, nieposiadający własnego gospodarstwa (około 6 mln osób). Polsce rolnicy stanowią 8 % ludności kraju zaś na obszarach wiejskich 30,9% ludności⁵.

Jeżeli chodzi o zatrudnienie to statystycznie tylko co drugi posiadacz gospodarstwa rolnego (49,0%) deklaruje wyłącznie w nim swoją pracę, 15,0% deklaruje, że pracuje w instytucji państwowej lub samorządowej, 10,0% w spółce państwowo-prywatnej, a 26,0% w prywatnym zakładzie pracy poza rolnictwem. Fakt, że połowa właścicieli użytków rolnych pracuje poza rolnictwem, pokazuje charakter procesu dywersyfikacji zatrudnienia na obszarach wiejskich. Praca na roli wpływa także na popyt na usługi mieszkańców wsi. W innej sytuacji są mieszkańcy gmin wiejskich, dla których głównym źródłem dochodów jest praca na roli (Przesmyki), w innej gdy jest to gmina, w której praca na roli stanowi jedynie dodatkowe zajęcie (Długosiodło pow. Wyszaków, Lipnica Wielka pow. Nowy Targ). Dużym problemem polskiej wsi są niskie dochody gospodarstw wiejskich oraz ukryte bezrobocie. Obok bezrobocia rejestrowanego w rodzinach bezrolnych i w rodzinach posiadających gospodarstwa rolne zjawiskiem charakterystycznym dla polskiej wsi jest tzw. ukryte bezrobocie w rolnictwie. Wg szacunków ekspertów około 900.000 osób, będących członkami rodzin użytkujących gospodarstwo rolne, jest z ekonomicznego punktu widzenia zbędnych. Jednak oni wszyscy traktowani są jako zatrudnieni w rolnictwie.

Na źródła dochodów mieszkańców wsi decydujący wpływ ma struktura agrarna polskiego rolnictwa. Spośród ponad 1.951.000 gospodarstw indywidualnych, zaledwie 250.000, czyli 12,8% stanowią gospodarstwa wysokotowarowe, w pełni zdolne do konkurencyjności pod względem jakości i produktywności z podobnymi w Unii Europejskiej. Około miliona gospodarstw osiąga produktywność

---

⁴ Poczta W., *Przemiany w rolnictwie* – w: Polska wieś 2010 Raport o stanie wsi pod redakcją Wilkin J., Nurzyńskiej. FAPA Warszawa 2010 s. 10.

⁵ Halamska M. *Społeczna kondycja wsi* w: red. Nurzyńska I. Drygas M. *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce – diagnozy, strategie i koncepcje polityki*, IRWiR PAN, Warszawa 2011.

na poziomie 3.000 zł rocznie. Pozostałe, czyli około 700.000 to gospodarstwa socjalne, które produkują żywność wyłącznie na potrzeby własne.

Na poziom życia mieszkańców wsi wpływają ich dochody. Należy również podkreślić, że najistotniejszymi, najbardziej stabilnymi dla mieszkańców wsi są dochody z tytułu różnego rodzaju transferów: emerytury, renty i zasiłki, dopłaty bezpośrednie, drugie miejsce zajmują dochody z pracy poza rolnictwem, a na trzecim dochody z rolnictwa. Autorzy raportu „Edukacja małych dzieci – standardy, bariery, szanse” podają za Diagnozą Społeczną 2009, że „Przeciętne dochody na jednostkę ekwiwalentną są tym mniejsze, im mniejsza jest miejscowość zamieszkania – w największych miastach wyniosły one w marcu 2009: 2.042 zł, a na wsi 1.138 zł⁶. Średnio dochody na wsi są niższe od średnich dochodów w kraju o 20%. W mieście te dochody są wyższe o 12,5% od średnich krajowych⁷. Wyraźnie najniższymi dochodami charakteryzowały się województwa: podkarpackie, lubelskie, świętokrzyskie”. Badani, którzy stwierdzali, że w ich rodzinach „z trudem wiąże się koniec z końcem”, mieszkają głównie na wsiach i w małych miastach. Tu z kolei najgorzej wypadają województwa: łódzkie, świętokrzyskie i lubuskie. Na wsi poniżej granicy ubóstwa, przyjętej na poziomie minimum egzystencji, nadal żyje ok. 19% rodzin, w miastach – 8% (dane GUS)⁸.

W 2009 r. wskaźnik zagrożenia ubóstwem, wyrażony jako odsetek osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej relatywnej granicy ubóstwa wynosił na obszarach wiejskich 26,1% (w miastach 12,3%), natomiast odsetek osób w gospodarstwach domowych poniżej minimum egzystencji to 9,2% (3,3% w miastach)⁹. W trakcie naszych badań, w wywiadach prowadzonych z pracownikami GOPS i MOPS, wyraźnie dało się zauważyć, że wyższy wskaźnik osób ubogich i zagrożonych ubóstwem dotyczył szczególnie gmin zaliczanych do obszarów peryferyjnych, z wielkoobszarowymi gospodarstwami utworzonymi w miejsce PGR oraz rolniczych, gdzie dominują małe nietowarowe gospodarstwa rolne oraz brak jest możliwości zatrudnienia poza rolnictwem. Wśród ekspertów można spotkać się z opinią, że wśród wielu negatywnych skutków powodowanych przez ubóstwo, podkreślić należy, iż znacznie zmniejsza ono lub nawet eliminuje szanse dotkniętej nią młodzieży na uzyskanie odpowiedniego poziomu wykształcenia, co może prowadzić do dziedziczenia bezrobocia i wykluczenia

---

⁶ Sikorska M., *Edukacja małych dzieci – standardy, bariery, szanse* porównaj. Fundacja Rozwoju Dzieci im. Jana Amosa Komeńskiego Warszawa 2010 porównaj: *Diagnoza społeczna 2009* oraz *Sytuacja gospodarstw domowych w 2010 r w świetle wyników badań budżetów gospodarstw domowych*, GUS Warszawa 2011 s. gdzie dochód wiejskich dochód gospodarstw domowych w roku 2003 szacowany był na 1887 złotych a w 2007 roku na 2399 złotych.

⁷ *Sytuacja gospodarstw domowych w 2010 roku w świetle badania budżetów gospodarstw domowych*, GUS. Warszawa 2011.s. 2.

⁸ *Diagnoza Społeczna. 2009.*

⁹ Rakowska J. Wojewódzka-Wiewiórska A. *Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce – stan i perspektywy rozwoju w kontekście powiązań funkcjonalnych*. Ekspertyza wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Warszawa 2010. s. 13.

społeczno tej części ludności, która jest w strukturze społeczeństwa starzejącego się wyjątkowo cenna¹⁰.

Istotnym problemem, jaki się daje zauważać na obszarach wiejskich to wysoki wskaźnik osób wyjeżdżający na stałe lub na czasowo zagranicę. Migracje zagraniczne to czynnik zmniejszający liczbę ludności wiejskiej. W 2008 r. poziom migracji netto na pobyt stały ze wsi za granicę określono w liczbie 4,7 tys. osób, a liczbę mieszkańców wsi przebywających czasowo za granicą na 25,8 tys., przy czym aż 43,6% wyjeżdżających stanowiły osoby młode, tj. w wieku od 20 do 34 lat, co w kontekście rozwoju demograficznego można uznać za swoiste straty migracyjne¹¹. Migracje wpływają w istotny sposób na kondycję rodzin na wsi.

Odmierna jest sytuacja dochodowa ludności na obszarach wiejskich zaliczanych do wielofunkcyjnych. Wielu z mieszkańców wsi posiadając status rolnika pracuje, ale ten fakt nie jest odnotowywany i nie znajduje odzwierciedlenia w oficjalnych statystykach. W 2009 r. na obszarach wiejskich 594 tys. osób pracowało więcej niż w jednym miejscu pracy, przy czym pracę dodatkową najczęściej podejmowały osoby, których głównym miejscem zatrudnienia była praca w rolnictwie (44,2% ogółu pracujących dodatkowo)¹². Bycie rolnikiem, a co za tym idzie opłacanie niższej składki ubezpieczeniowej w KRUS, daje liczne przywileje podatkowe oraz różnego rodzaju ulgi w świadczeniach społecznych, w tym także w świadczeniach emerytalnych. Na obszarach wielofunkcyjnych, w których istotną rolę odgrywa turystyka dodatkowym, nie rejestrowanym dochodem są wpływy z usług agroturystycznych. W niektórych gospodarstwach stanowią one podstawowy ich dochód. Oprócz oficjalnego zatrudnienia w granicach dopuszczanych przez prawo, „rolnicy” często podejmują prace „na czarno”. Taka sytuacja sprawia, że mieszkańcy wsi, szczególnie obszarów wielofunkcyjnych, gdzie zarejestrowana jest największa liczba płatników KRUS, mają dochody pozwalające na wnoszenie opłat za usługi, w tym także za przedszkola. Osoby te, ze względu na swoją aktywność zawodową, są zainteresowane, aby ich dzieci uczęszczały na zajęcia przedszkolne.

Kolejnym ważnym czynnikiem, wpływającym na popyt usług edukacji przedszkolnej, jest świadomość potrzeby edukacji oraz aspiracje edukacyjne rodziców. Zdaniem niektórych badaczy ostatnie lata

---

¹⁰ Rakowska J. Wojewódzka-Wiewiórska. A. *Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce – stan i perspektywy rozwoju w kontekście powiazań funkcjonalnych*. Ekspertyza wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego; Warszawa 2010, s. 14.

¹¹ Rakowska J. Wojewódzka-Wiewiórska A. *Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce – stan i perspektywy rozwoju w kontekście powiazań funkcjonalnych* Ekspertyza wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Warszawa 2010. s. 9.

¹² Rakowska J. Wojewódzka-Wiewiórska. A. *Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce – stan i perspektywy rozwoju w kontekście powiazań funkcjonalnych*. Ekspertyza wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Warszawa 2010.s. 14.

przyniosły gwałtowny wzrost aspiracji edukacyjnych mieszkańców wsi oraz, co znacznie ważniejsze, wzrost liczby młodych, którzy podejmują wysiłek zdobycia wyższego wykształcenia¹³. Jedną z przyczyn, która sprawia, że młodzież z obszarów wiejskich decyduje się na dalszą naukę jest brak możliwości znalezienia pracy oraz chęć zmiany swojego statusu społecznego. Czynnikiem, który przesądza o wyborze kierunku studiów jest „pewność” zatrudnienia, jaką mają gwarantować określone studia. Wyższe wykształcenie wpływa na świadomość mieszkańców wsi, co do edukacji przedszkolnej i jej roli w przyszłej karierze edukacyjnej i zawodowej dzieci¹⁴. Według badań socjologów, tylko około 40% młodzieży wiejskiej myśli o pozostaniu na wsi i w związku z tym jedynie 55% gospodarstw rolnych może liczyć na młodych następców¹⁵. Rodzice bez wahań akceptują migrację dzieci do miasta, mając nadzieję na poprawę ich bytu. Sytuacja ta bez wątpienia wpłynie na popyt i na podaż usług edukacyjnych, w tym także edukacji wczesnopreszkolnej.

Młodzi następcy, przejmujący gospodarstwa rolne, mają coraz lepsze wykształcenie – przybywa coraz więcej osób z wykształceniem wyższym¹⁶. Z wywiadów z rodzicami wynika, że poprawia się ich poziom wykształcenia i rozumienia potrzeb edukacyjnych dzieci. Zmienia się również kontekst socjalizacyjny mieszkańców wsi poprzez upowszechnianie Internetu, zwiększającą się liczbę środków transportu, powodujących łatwiejszy dostęp do ośrodków miejski. Dzięki temu zmniejsza się dystans mieszkańców wsi do mieszkańców miast. Mieszkańcy wsi coraz lepiej orientują się we współczesnym świecie, dysponują szerszą wiedzą na temat różnych stylów życia, poprzez wyjazdy za granicę poznają również mieszkańców innych państw UE.

Obszary wiejskie zróżnicowane są również pod względem społecznym. Oprócz rolników i pracujących poza rolnictwem można wyróżnić kategorię byłych pracowników PGR i ich rodzin. W latach 1989–2000 liczba zatrudnionych w byłych PGR spadała z 450 tys. do około 120 tys. osób¹⁷. Obecnie trudno jest oszacować jak duża jest to grupa mieszkańców wsi. Powstałe na bazie byłych PGR gospodarstwa wielkotowarowe zatrudniają niewielką grupę byłych pracowników PGR i ich rodzin. W wielu gminach, szczególnie w województwach: kujawsko-pomorskim, warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim, na terenach dawnych PGR pozostały osiedla pracowników po PGR. Pomimo zmian, jakie zaszły w Polsce w ostatnich 20 latach grupa ta wykazuje się stabilnością, jeżeli chodzi

---

¹³ Fedyszak-Radziejowska B., *Kilka słów o założeniach, realizacji i wynikach badania procesu demarginalizacji polskiej wsi*, Instytut Spraw Publicznych, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk Warszawa 2005, s. 3.

¹⁴ *Młodzi 2011*. Raport pod red. Michała Boni. KPRM Warszawa 2011, s. 370.

¹⁵ Op.cit., s. 364.

¹⁶ Op.cit., s.365.

¹⁷ Michna W., *Zatrudnienie i bezrobocie na obszarach wiejskich i w rolnictwie*, IPSS, Warszawa 2001.

o liczebność i pewne cechy społeczno-zawodowe. Byłych pracowników PGR można traktować jako grupę niewykorzystanych szans. Pomimo przemian ekonomiczno-społecznych w ostatnim dwudziestolecu grupa ta nadal wyróżnia się takimi cechami jak roszczeniowość, niski poziom wykształcenia, ubóstwo, bezrobocie. Obecnie w osiedlach po PGR wyrosło nowe pokolenie ich mieszkańców. Wielu z nich „odziedziczyło” nieporadność w sprawach życiowych, niski poziom wykształcenia i uzależnienie się od pomocy społecznej. Zarówno starzy mieszkańcy, jak i ich potomkowie, nie mają szans na znalezienie pracy w swoim miejscu zamieszkania u nowych właścicieli czy dzierżawców. Jediną szansą na zatrudnienie, a tym samym zmianę sytuacji życiowej, jest znalezienie pracy poza miejscem zamieszkania.

Istotnym elementem charakterystycznym dla obszarów wiejskich jest stan kapitału społecznego wyrażający się między innymi liczbą organizacji pozarządowych, udziałem mieszkańców wsi w życiu politycznym i społecznym, samoorganizacją społeczną. Pomimo tego, że co piąta organizacja pozarządowa zlokalizowana jest na wsi, to nie można powiedzieć, że działają one aktywnie. Część organizacji powołana została przez władze samorządowe, czy też przez pracowników samorządu, gdyż takie były wymagania dla pozyskania funduszy strukturalnych. Tak powstało wiele organizacji działających w ramach programu Lider+¹⁸. Na obszarach wiejskich zarejestrowanych jest 15 tys. ochotniczych straży pożarnych, lecz ich działalność jest bardzo sprofilowana. Wieś polska jest raczej „apatyczna”, jeżeli brać pod uwagę jej gotowości do współpracy w celu zaspokojenia wspólnych potrzeb społecznych. Średni wskaźnik gotowości do współpracy mierzony w skali 0-4 wynosi na wsi 1,69, podczas gdy w miastach powyżej 20 tys. mieszkańców 1,82, powyżej 500 tys. 2,11¹⁹. Obecnie wiele programów finansowanych z programów Europejskiego Funduszu Społecznego wymagało od ich organizatorów udziału uczestników wolontariuszy. Mieszkańcy wsi ochoczo uczestniczyli w różnego rodzaju przedsięwzięciach, gdyż otrzymywali z tego tytułu wymierne korzyści: bezpłatne biesiady, wyjazdy studialne, itp. W niektórych projektach uczestnicy otrzymywali wynagrodzenie za udział w szkoleniach czy kursach.

W badaniach, które prowadziliśmy, na pytanie czy rodzice dzieci byliby gotowi uczestniczyć jako pomoc wychowawcy w zajęciach przedszkolnych, około 30 % uczestników wywiadów, jakie prowadziliśmy z rodzicami dzieci w wieku 3 – 4 lata uczęszczających do przedszkola, połowa wyraziła taką gotowość. Oznacza to, że pomimo tego, że osoby te deklarują się jako niepracujące, nie są

---

¹⁸ *Tworzenie partnerstw lokalnych i ich sieci na obszarach wiejskich. Doświadczenia z funkcjonowania programu LEADER w Polsce w latach 2004 – 2009* pod red. Wiśniewski K., WSG, Bydgoszcz 2009.

¹⁹ *Polska w liczbach*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2010.

gotowe poświęcić własnego czasu na pracę wolontarystyczną na rzecz swojego środowiska lokalnego. W badanych gminach, w których działają inne formy wychowania przedszkolnego, bądź punkty opieki nad dzieckiem, prowadzone przez instytucje prywatne albo organizacje pozarządowe, ich powstanie zależało od aktywności władz lokalnych. Mieszkańcy wsi, rodzice dzieci, raczej nie wykazują inicjatywy w tworzeniu placówek wychowania przedszkolnego dla dzieci 3 i 4 letnich. Powstają one zazwyczaj z inicjatywy władz gminnych, które do tego celu powołują stowarzyszenia. Zdarzały się przypadki, że powstawały z inicjatywy dyrektorów szkół, którym groziło zamknięcie. Dzięki utworzeniu w takiej szkole placówki wychowania przedszkolnego, rosła liczba dzieci uczęszczających na zajęcia, przez co miała większe szanse na utrzymanie się. Nauczyciele potrafią zmobilizować środowisko lokalne do tego, aby władze gminne odstąpiły od zamykania szkoły i jednocześnie rozszerzyły ich ofertę.

3. Placówki i formy edukacji przedszkolnej na obszarach wiejskich

W myśl znowelizowanej ustawy o systemie oświaty formy edukacji przedszkolnej dzielą się na: przedszkola publiczne, oddziały przedszkolne prowadzone w szkołach podstawowych, punkty przedszkolne oraz zespoły przedszkolne. Ustawa o systemie oświaty określa, że przedszkole publiczne realizuje program wychowania przedszkolnego, uwzględniający podstawę programową oraz zapewnia bezpłatne nauczanie, wychowanie i opiekę w czasie ustalonym przez organ prowadzący, ale nie krótszym niż 5 godzin dziennie. Zespół wychowania przedszkolnego to placówka, w której zajęcia mogą być prowadzone w niektóre tylko dni tygodnia, w grupach liczących od 3 do 25 dzieci. Punkt wychowania przedszkolnego realizuje zajęcia we wszystkie dni robocze w tygodniu przez cały rok szkolny, z wyjątkiem przerw ustalonych przez organ prowadzący. Podstawowym kryterium odróżniającym obie formy (zespół – punkt) jest częstotliwość prowadzonych w nich zajęć. Oczywiście wymiar czasu pracy innych form edukacji przedszkolnej – zależnie od lokalnych potrzeb i możliwości – może być wyższy niż określają przepisy.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji liczba godzin zajęć, w czasie których realizowana jest podstawa programowa wychowania przedszkolnego, powinna być uzależniona od wielkości grupy. Minimalny dzienny wymiar zajęć, umożliwiający realizację podstawy programowej, wynosi 3 godziny. Natomiast w zależności od liczby dzieci w grupie zmienia się minimalny tygodniowy wymiar tych zajęć, który w grupie liczącej od 3 do 15 dzieci wynosi 12 godzin, w grupie liczącej od 16 do 19 dzieci – 16 godzin, a w grupie liczącej od 20 do 25 dzieci wynosi 20 godzin. Dzienny wymiar godzin zajęć wychowania przedszkolnego w punkcie lub zespole powinien być dostosowany do możliwości dzieci oraz potrzeb rodziców.

Niepubliczne przedszkola i inne formy wychowania przedszkolnego (punkty przedszkolne lub zespoły wychowania przedszkolnego) mogą być zakładane przez osoby prawne lub fizyczne, po uzyskaniu wpisu do ewidencji jednostki samorządu terytorialnego, na podstawie art. 82 ust. 1 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *O systemie oświaty* (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.). Dotacje dla niepublicznych przedszkoli przysługują na każdego ucznia w wysokości nie niższej niż 75% ustalonych w budżecie danej gminy wydatków bieżących, ponoszonych w przedszkolach publicznych, w przeliczeniu na jednego ucznia. Osoba prowadząca wychowanie przedszkolne w formach, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 14a ust. 7, otrzymuje na każdego ucznia objętego tą formą wychowania przedszkolnego dotację z budżetu gminy w wysokości nie niższej niż 40%

wydatków bieżących, ponoszonych na jednego ucznia w przedszkolu publicznym, prowadzonym przez gminę.

Przepisy obowiązujące w niepublicznych przedszkolach i punktach przedszkolnych są bardzo szczegółowe. Lokal, aby uzyskać wpis do ewidencji, musi spełniać wymagania określone przepisami budowlanymi, sanitarnymi i przeciwpożarowymi dotyczącymi obiektów przeznaczonych do zbiorowego przebywania i żywienia dzieci. Placówka taka może przyjąć maksymalnie 25 dzieci. Wszystkie meble i zabawki muszą posiadać atesty i certyfikaty, placówka powinna posiadać osobne pomieszczenie na odzież wierzchnią oraz zapewnić leżakowanie, w przypadku pobytu dziecka przez więcej niż 5 godzin dziennie. Lokal powinien znajdować się na parterze, mieć co najmniej 2 wyjścia na zewnątrz i być wyposażony w trudno zapalną wykładzinę podłogową. Kadra pedagogiczna musi, podobnie jak w przedszkolu publicznym, posiadać odpowiednie kwalifikacje. Mają je osoby, które ukończyły:

- Studia wyższe na kierunku pedagogika w specjalności przygotowującej do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym lub wczesnoszkolnym,
- Zakład kształcenia nauczycieli w specjalności przygotowującej do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym lub wczesnoszkolnym,
- Studia wyższe na kierunku innym niż wymieniony w pkt. 1, a ponadto ukończyły studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny w zakresie pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym lub wczesnoszkolnym oraz posiada przygotowanie pedagogiczne,
- Zakład kształcenia nauczycieli w specjalności innej niż wymieniony w pkt. 2, a ponadto ukończyły kurs kwalifikacyjny w zakresie pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym lub wczesnoszkolnym.

Formą wychowania przedszkolnego są również punkty dziennej opieki nad dzieckiem. Są one popularne w dużych miastach, gdzie występuje niedobór wcześniej wymienionych placówek edukacji przedszkolnej. Są to podmioty gospodarcze działające według zasad prowadzenia działalności gospodarczej i nie podlegają nadzorowi jednostek samorządu terytorialnego i kuratorium. Są to wszystkie kluby przedszkolaka, świetlice przedszkolne, ogniska zabaw etc.. Ich funkcjonowanie nie jest uzależnione ani od kontroli straży pożarnej, ani inspekcji sanitarnej. Wychowawcy nie muszą posiadać wymaganego – w przypadku innych placówek – wykształcenia pedagogicznego. Właściciele mogą

zorganizować punkt według własnych pomysłów, niekoniecznie zgodnych z tym, co praktykuje się w przedszkolach publicznych i niepublicznych punktach przedszkolnych²⁰. Kontrolę nad tymi placówkami w dużej mierze sprawują rodzice. Ze względu na brak dotacji z samorządów, w całości finansowane są z opłat rodziców. Ze względu na konieczność pokrycia w całości kosztów związanych z pobytem dziecka w placówce nie są one popularne w gminach wiejskich o charakterze rolniczym czy wielofunkcyjnym. Pojawiają się sporadycznie w gminach położonych w sąsiedztwie wielkich miast, takich jak Warszawa, Poznań czy Wrocław. W pewnym zakresie na formy edukacji przedszkolnej wpływa typ gminy. Z przeprowadzonych badań wynika, że istnieje istotna różnica pomiędzy gminami wiejskimi a gminami miejsko-wiejskimi. We wszystkich gminach miejsko-wiejskich, w których prowadzono badania, bez względu na to, czy były one centrum obszarów wiejskich o przeważającej gospodarstwach indywidualnych czy po PGR, w mieście stanowiącym centrum gospodarczo-administracyjne gminy działały przedszkola. Były one zlokalizowane w mieście, centrum gminy i swoją działalnością obejmowały dzieci z terenu miasta. Nawet w latach 90., kiedy likwidowano przedszkola na obszarach wiejskich, to w miastach w gminach miejsko-wiejskich przedszkola pozostały. W gminach wiejskich większość przedszkoli zlikwidowano w latach 90. Po ponad dwudziestu latach w związku ze zmianą w podejściu do edukacji przedszkolnej, zarówno władz samorządowych jak i rodziców nastąpiło stopniowe odtwarzanie lub tworzenie na nowo sieci instytucji, które realizują edukację przedszkolną. Można stwierdzić, że nie ma jednego modelu realizowania przez gminy zadań związanych z edukacją przedszkolną. Istotny wpływ na podejmowane przez gminy decyzje ma możliwość uzyskania środków z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki z Podprojektu 9.1.1.: Wyrównywanie szans edukacyjnych na obszarach wiejskich. Również ze środków tych korzystały inne podmioty gospodarcze, jak organizacje pozarządowe lub przedsiębiorstwa, w tym również takie, które nie kojarzą się bezpośrednio z prowadzeniem przedszkoli – sklepy, czy apteki.

W większości badanych gmin miejsko-wiejskich (Jabłonowo Pomorskie, Prabuty, Czersk, Brusy, Mieścisko) działały przedszkola samorządowe – zawsze w mieście. W zależności od wielkości miasta było to jedna lub dwie placówki. W Prabutach działały dwa przedszkola prywatne powstałe na bazie zamkniętych przedszkoli samorządowych. Gmina na drodze przetargu wybiera podmioty gospodarcze, które będą prowadziły te przedszkola. Do gminy w dalszym ciągu należą budynki po przedszkolach samorządowych. Można powiedzieć, że w Prabutach skupiono się na zorganizowaniu na wysokim poziomie edukacji przedszkolnej w mieście, zupełnie pomijając obszary wiejskie tej gminy. W gminie

---

²⁰ Kontrowersje wokół prywatnych placówek dziennej opieki nad dzieckiem. Przedszkolny biznes? www.portalpomorza.pl

tej podobnie jak w innych gminach dzieci w wieku 3-4 lata uczestniczą w zajęciach organizowanych przez oddziały przedszkolne dla 5 i 6-latków. Rodzice odprowadzają dzieci do szkoły znajdującej się w ich miejscowości lub oddają pod opiekę starszego rodzeństwa, jeżeli ta dojeżdża autobusem do szkoły. Dzieci z miejscowości, gdzie nie ma szkoły, zazwyczaj nie uczestniczą w zajęciach. Poważnym problemem dla rodziców jest ich dowóz do szkoły.

W Czersku postanowiono rozwiązać problem edukacji przedszkolnej tworząc 11 zespołów przedszkolnych na obszarach wiejskich gminy. Projekt ten realizowała jednostka gminy – przedszkole samorządowe nr 2. Podobnie zorganizowano edukację przedszkolną na terenach wiejskich gminy Brusy. Tu punkty przedszkolne zorganizowane zostały przez Gminny Zarząd Oświaty. W tych przypadkach inicjatorami projektów były jednostki samorządu terytorialnego lub podległe im placówki. Punkty przedszkolne w tych dwóch przypadkach działały przez 5 dni w tygodniu przez 4 godziny, w czasie których realizowano zajęcia edukacyjne dla dzieci w wieku 3-5 lat.

W gminie Czersk przyjęto również rozwiązanie stosowane w innych gminach wiejskich – pozostawiono – mimo małej liczby uczniów – szkoły podstawowe, zmieniając ich status na szkoły filialne trzyoddziałowe. Takim przykładem jest trzyoddziałowa szkoła podstawowa w Ordach prowadzona przez organizację pozarządową „Stowarzyszenie na Rzecz Szkoły w Odrach i rozwoju lokalnego”. W placówce tej funkcjonuje oddział przedszkolny, w którego zajęciach biorą udział również 3 i 4-latkowie. W szkole trzyoddziałowej z oddziałem przedszkolnym uczy się 33 dzieci. Szkoła otrzymała dotację z budżetu gminy w wysokości 197.029 złotych w roku 2009. Szkoła powstała w roku 2001 z inicjatywy nauczycieli i rodziców. W placówce tej oprócz zajęć wyrównawczych i kompensacyjnych prowadzona jest również nauka języka kaszubskiego i angielskiego. W szkole została zorganizowana również pomoc logopedyczna.

Poważnym problemem jest tymczasowość rozwiązań finansowanych z podprogramu 9.1.1. W dwóch badanych przypadkach tylko jednej gminie Brusy udało się kontynuować zapoczątkowaną w ramach podprojektu 9.1.1. działalność punktów przedszkolnych. Gmina nadal prowadzi punkty utrzymując ten sam zakres czasowy jak i programowy. W gminie Czersk tłumacząc się szczupłością budżetu, ograniczono działalność placówek wychowania przedszkolnego, które utworzono w ramach podprogramu 9.1.1 w dla dzieci 3-4 lata poprzez zmniejszenie czasu ich funkcjonowania z 4 dni do 2 dni w tygodni i z 5 godzin do 3 lub 4 godzin dziennie.

W gminach wiejskich typu peryferyjnego o przewadze gospodarstw indywidualnych w gminach Przesmyki, Zbójno, Budzyń, Sońsk funkcjonowały przedszkola. Część z nich została utworzonych od nowa w miejsce wcześniej zamkniętych placówek. Jedynie w gminie Rudka nie było przedszkola samorządowego. Podobnie jak w przypadku gmin miejsko-wiejskich przedszkole samorządowe ulokowane jest w miejscowości, gdzie mieści się siedziba gminy. I tak jak w przypadku gmin miejsko-wiejskich poważnym problemem jest zabezpieczenie potrzeb edukacyjnych dzieci z innych wsi.

W omawianych gminach dzieci w wieku 3-4 lat mieszkające poza siedzibą gminy, gdzie znajdowało się przedszkole, uczestniczyły w zajęciach przedszkolnych w grupach przedszkolnych dla 5-6-latków, zorganizowanych przy szkołach. W tych przypadkach były to zwykle dzieci, które miały rodzeństwo w wieku 5 lub 6 lat. Dzieci te były odprowadzane przez rodziców do szkoły, jeżeli mieściła się ona na terenie wsi lub dowożone autobusem szkolnym, kiedy była usytuowana poza wsią. Takie przypadki były sporadyczne.

W gminie peryferyjnej z przewagą gospodarstw wielkoobszarowych i osiedlami po PGR np. Świeciu nad Osą przedszkole zostało zlikwidowane jeszcze w latach 90. Podobny los spotkał również przedszkola zakładowe, które mieściły się na terenie byłych PGR. W Świeciu, podobnie jak w innych gminach tego typu, zorganizowanie edukacji dla dzieci zależy w dużej mierze od inwencji dyrektorów szkół.

W szkole w Bursztynowie z inicjatywy dyrektora do oddziałów przedszkolnych, stworzonych na potrzeby 5-latków, przyjmowane są też dzieci młodsze 3 i 4-letnie. Dzięki temu dyrektor małej szkoły, której groziło zamknięcie, zwiększył liczbę uczniów, wykorzystał wolne sale i mógł dalej zatrudniać nauczycieli, którym groziło zwolnienie. Do oddziałów przedszkolnych w Bursztynowie uczęszcza 100% 4-latków (ośmioro). Rozwiązanie to ma charakter lokalny i może być adaptowane we wszystkich wsiach. W pobliskim Płowężu, wsi w gminie Jabłonowo Pomorskie, pomimo gotowości dyrektora do objęcia dzieci w wieku 3-4 lat opieką przedszkolną, w ramach prowadzonych zajęć dla 5-6-latków, władze samorządowe nie wyraziły na to zgody, tłumacząc to brakiem środków i pomieszczeń. Co ciekawe, w budynku szkolnym prowadzone są zajęcia w ramach punktów przedszkolnych przez nauczycieli przyjeżdżających z Jabłonowa Pomorskiego.

W sąsiedniej miejscowości w Linowie, również w gminie Świecie nad Osą przedszkole zorganizowano w szkole podstawowej w Linowie. Celem projektu jest przedłużenie czasu funkcjonowania oddziałów przedszkolnych dla 16 dzieci uczęszczających do oddziału przedszkolnego przy szkole. Również i w tym przypadku w zajęciach uczestniczą dzieci w wieku 3-4 lat. Przedszkole działa od godziny 7.30 do 16.00.

Chodzą do niego dzieci z Linowa oraz ze Świecia nad Osą. Rodzice dowożą dzieci do przedszkola sami. Wnoszą też opłatę za przedszkole, która w części pokrywa wyżywienie dzieci, a w części materiały dydaktyczne. Projekt realizowany jest do stycznia 2013 roku. Obecnie władze samorządowe – zdaniem wójta – nie mają środków finansowych, aby kontynuować działalność przedszkola. Rozważana jest możliwość uzyskania środków z innych funduszy lub wystąpienie przez gminę, jako potencjalny beneficjent w konkursie, o nierozdysponowane jeszcze środki z POKL

W gminie Grudusk w siedzibie gminy znajduje się przedszkole. W pozostałych wsiach gminy Grudusk zostały zorganizowane zespoły wychowania przedszkolnego i punkty przedszkolne. Ośrodki prowadzone są przez gminę, jako działalność kulturalna, socjalna lub profilaktyczna. Nauczyciele zatrudnieni są przez jednostki organizacyjne gminy: Gminny Dom Kultury i Ośrodek Pomocy Społecznej.

W gminach Koźminku, Cegłów, Długosiodło działają zarówno przedszkola samorządowe oraz niepubliczne i różnego rodzaju inne formy wychowania przedszkolnego. W Koźminku, będącym centrum administracyjnym gminy, działa przedszkole samorządowe. Uczęszczają do niego dzieci w wieku 3-6 lat. W pozostałych wsiach gminy dzieci w wieku 3-4 lat uczęszczają do oddziałów przedszkolnych, bądź nie uczęszczają w ogóle. Zależy to od wielu czynników. Jednym z najistotniejszych jest odległość do szkoły. Jeżeli szkoła mieści się na terenie wsi, w której zamieszkują dzieci, to biorą one udział w zajęciach przedszkolnych. Jeżeli uczestnictwo w zajęciach wiąże się z dowożeniem dziecka – to bardzo rzadko.

W Cegłowie, w którym większość mieszkańców tak jak w Długosiodle pracuje w Warszawie, dzieci uczęszczają do 2 przedszkoli publicznych oraz do 2 przedszkoli niepublicznych prowadzonych przez organizacje pozarządowe. Do przedszkoli publicznych uczęszcza 73 dzieci a do niepublicznych 34 dzieci. Ze względu na położenie gminy z części miejscowości przylegających do gminy Mrozy dzieci uczęszczają do przedszkoli położonych w tej gminie. Jednym z poważnych problemów, z jakim borykają się przedszkola prowadzone przez organizacje pozarządowe to zmniejszająca się liczba dzieci, wynikająca z wprowadzania obowiązku przedszkolnego dla 5-latków. Są to zazwyczaj małe przedszkola utrzymujące się w części z ustawowej dotacji 75% średnich kosztów utrzymania dziecka w przedszkolu publicznym oraz z opłat rodziców. W przedszkolach prywatnych odpłatność za przedszkole wynosi 130 złotych.

W Długosiodle, gdzie przedszkole umiejscowione jest we wsi będącej siedzibą gminy, w kilku wsiach powstały ośrodki przedszkolne prowadzone przez organizacje pozarządowe i firmy prywatne. Działają

one w ramach prowadzonej na terenie gminy działalności edukacyjnej lub jako projektów kulturalnych lub socjalnych, prowadzone przez Gminne Centrum Informacji, Kultury, Sportu i Rekreacji oraz Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Długosiodło. Placówki te finansowane są z Funduszu Profilaktyki Uzależnień.

Odmienna była sytuacja w gminach wiejskich położonych w pobliżu wielkich aglomeracji – Poznania czy Olsztyna. W gminach Dywity, Rokietnica, oprócz przedszkoli samorządowych zorganizowane były inne formy opieki nad dziećmi, takie jak klubiki, ogniska przedszkolne itp., które nie wchodzą formalnie w system edukacji przedszkolnej. Ze względu na swoją specyfikę w gminach otaczających aglomeracje największym problemem jest brak miejsc w przedszkolach. Rodzice mają poważne trudności z umieszczeniem dzieci w przedszkolach w miastach stanowiących centrum aglomeracji, w których pracują. Władze samorządowe gmin wiejskich sąsiadujących z aglomeracjami nie widzą powodu tworzenia dodatkowych przedszkoli. Władze samorządowe miast – centrum aglomeracji – ograniczają dostęp do placówek przedszkolnych dla mieszkańców gmin wiejskich, przestrzegają zasady, że o przydziale miejsca w przedszkolu decyduje zameldowanie.

Na obszarach wiejskich działają organizacje pozarządowe wspierające gminy w tworzeniu placówek wychowania przedszkolnego. Najszerzej w tym zakresie działają Fundacja Rozwoju Dzieci im. Jana Amosa Komeńskiego i Forum Inicjatyw Oświatowych. Organizacje te propagują małe placówki, które nie muszą spełniać wszystkich wymogów nałożonych przez MEN. Wspomniana Fundacja Komeńskiego w małych gminach wiejskich otwiera ośrodki przedszkolne, które mogą funkcjonować jako punkty czy zespoły przedszkolne, zgodnie z wszystkimi wytycznymi MEN, albo działać niezależnie. W dwóch gminach, w których prowadzone były badania – w Grudusku i Długosiodle – działały placówki utworzone z inicjatywy Fundacji im. Komeńskiego. Z inicjatywą utworzenia podobnych placówek na terenie gminy Prabuty zwróciła się także Fundacja Rozwoju Dzieci, ale nie spotkało się to z zainteresowaniem władz samorządowych.

4. Specyfika przedszkoli wiejskich

4.1 Nauczyciele w przedszkolach

Z przeprowadzonych badań wynika, że ani gminy, ani organizacje pozarządowe, czy firmy prywatne nie mają problemów z pozyskaniem do pracy nauczycieli w przedszkolach. Zgodnie z informacjami Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego studia pedagogiczne są jednymi z bardziej popularnych studiów wyższych. W roku akademickim 2010/2011 na studia pedagogiczne dostało się 30.414 kandydatów, co plasuje ten kierunek na trzeciej pozycji po zarządzaniu i budownictwie. Jedną z bardziej popularnych specjalizacji jest pedagogika wczesnoszkolna i przedszkolna. W gminach, gdzie działają przedszkola lub oddziały przedszkolne prowadzący je otrzymują regularnie zapytania o możliwość podjęcia pracy. Gminy mają tym samym możliwość zatrudniania osób z ukończonymi studiami licencjackimi i magisterskimi na stażach, lub też w ramach prac interwencyjnych.

We wszystkich przedszkolach i oddziałach przedszkolnych, w badanych gminach a prowadzonych przez gminę, nauczyciele zostali zatrudnieni zgodnie z wymaganymi kwalifikacjami oraz z wymogami Karty Nauczyciela. Osoby zatrudnione miały skończone studia wyższe z zakresu wychowania przedszkolnego. W nielicznych przypadkach zatrudniani byli studenci studiów uzupełniających, posiadający już tytuł licencjata. Ze względu na dużą konkurencyjność na rynku pracy, nauczyciele podnoszą swoje kwalifikacje kończąc specjalistyczne kursy. Dzięki temu poprawia się jakość edukacji przedszkolnej. W wielu przedszkolach nauczyciele wychowania przedszkolnego ukończyli dodatkowo studia lub uzyskali specjalizację w dziedzinie logopedii, oligofrenopedagogice, nauce języków obcych, dramie etc.

4.2 Programy wychowania przedszkolnego

Podstawa programowa wyznacza ramy edukacji przedszkolnej, gdyż zgodnie z zawartymi w niej zaleceniami zostały opracowane nowe programy wychowania przedszkolnego i podręczniki metodyczne dla nauczycieli przedszkolnych. Nauczyciel może zaproponować program wychowania przedszkolnego, opracowany samodzielnie, lub we współpracy z innymi nauczycielami. Nauczyciel może również zaproponować program opracowany przez innego autora (autorów) lub program opracowany przez innego autora (autorów) wraz z dokonanymi zmianami.

Ministerstwo Edukacji Narodowej pozostawiając nauczycielom swobodę w opracowaniu programów, jednocześnie zobowiązał dyrektorów przedszkoli i szkół do w pełni odpowiedzialnego dopuszczania ich do użytku w swoich przedszkolach i szkołach²¹. We wszystkich badanych przedszkolach nauczyciele pracowali w oparciu o gotowe programy wychowania przedszkolnego. Nie było przypadku, żeby był realizowany autorski program, stworzony przez nauczyciela czy nauczycieli danego przedszkola. W większości placówek były wykorzystywane programy tematyczne, stworzone przez nauczycieli danego przedszkola, w ramach podnoszenia kwalifikacji i awansu zawodowego. Zgodnie z § 5 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 3 sierpnia 2000 r. nauczyciel starający się o stopień nauczyciela dyplomowanego opracowuje i wdraża program dotyczący działań edukacyjnych, wychowawczych, opiekuńczych lub innych. Programy, z którymi mieliśmy styczność dotyczyły edukacji ekologicznej, pedagogiki zabawy itp.

Nie zaobserwowaliśmy, żeby środowisko, w którym realizowane są gotowe programy wychowania przedszkolnego miało wpływ na ich dobór. Są one w większości tak skonstruowane, że można je realizować wszędzie, z różnymi grupami (zarówno różnymi ilościowo, jak i różnymi pod względem kapitału kulturowego). Jedyny program, z którym się spotkaliśmy, i który jest stworzony z myślą o konkretnej grupie odbiorców, to program „Dobry start przedszkolaka” Moniki Rościszewskiej-Woźniak²². Powstał on z myślą o małych formach wychowania przedszkolnego, głównie dla środowisk wiejskich. Konstrukcja programu dostosowana jest do warunków, w jakich działają małe grupy przedszkolne, które charakteryzują się mniejszą liczebnością grup, łączeniem dzieci w grupy różnowiekowe, aktywną obecnością rodziców. Pozwala to na dopasowanie realizowanego programu do indywidualnych potrzeb edukacyjnych dzieci i społeczności lokalnej. Autorka jest związana z Fundacją im. Komeńskiego i program ten jest wdrażany w czasie tworzenia ośrodków przedszkolnych. Jest w całości realizowany w ośrodkach w gminie Długosiodło i częściowo w punktach przedszkolnych w gminie Grudusk. Częściowo, ponieważ w chwili, kiedy ośrodki przedszkolne zmieniały formę funkcjonowania na punkty przedszkolne nie miał on jeszcze pozytywnej opinii MEN²³. Oficjalnie realizowany jest tam inny program, a jego uzupełnieniem jest program „Dobry start przedszkolaka”.

Program najpopularniejszy, obecny w 30% wizytowanych przedszkoli, to program „Ku dziecku” autorstwa Barbary Bilewicz-Kuźni i Teresy Parczewskiej. Głównym założeniem jest wspieranie rozwoju

---

²¹ *Poradnik Dyrektora Przedszkola* – dodatek do "Wychowanie w Przedszkolu" nr 7/2010.

²² Rościszewska-Woźniak M., *Dobry start przedszkolaka*. Warszawa.

²³ Od roku 2009 nie wymaga się akceptacji ministerialnej programu. Program zatwierdza do realizacji dyrektor przedszkola, po zasięgnięciu opinii innego nauczyciela przedmiotu oraz opinii rady pedagogicznej.

dziecka, umożliwianie zaspokajania jego aktualnych potrzeb oraz dostosowywanie zadań do rozpoznanego poziomu rozwojowego. Poprzez skoncentrowanie się na indywidualnym rozwoju dziecka, program może być realizowany z dziećmi będącymi na różnej ścieżce rozwoju, dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych, dziećmi prawidłowo i harmonijnie rozwijającymi się oraz dziećmi o szczególnych lub ponadprzeciętnych wymaganiach edukacyjnych i wychowawczych²⁴. Tym samym charakteryzuje się dużą ogólnością i pozostawia dużo przestrzeni nauczycielowi. Podobnie wyglądają inne, popularne programy np. „W kręgu zabawy”, „Razem w przedszkolu”. Ich wszechstronność sprawia, że mogą być realizowane w każdej grupie i w każdym miejscu. Ich odbiorcami mogą być dzieci z miast i wsi, terenów bardziej i mniej rozwiniętych.

Ważnym czynnikiem wpływającym na popularność programów jest ich promocja. Wydawnictwa zaopatrują przedszkola i szkoły, w których są oddziały przedszkolne, we wszystkie potrzebne materiały. Oferują duże zniżki dla nauczycieli, do tego dochodzą zniżki przy większych zakupach. Jedno z wydawnictw oferuje drugi komplet książek *gratis*, tak żeby dzieci miały jeden zestaw w przedszkolu, drugi w domu. Jednocześnie decydując się na dany program wychowania przedszkolnego, nauczyciel ma do dyspozycji cały zestaw gotowych materiałów dla dzieci (zeszytów z obrazkami do kolorowania, wycinanek, książek z rymowanymi etc.) oraz pomocy dydaktycznych (specjalnych dzienników, planów zajęć, zestawów książek, płyt CD z muzyką, nagród dla dzieci etc.). Jest to ważny czynnik wpływający na popularność danego programu. Wspomniany program „Ku dziecku”, którego wydawcą jest Nowa Era, oprócz samego programu wychowania, w swojej ofercie ma osiem pozycji dla nauczycieli i sześć pozycji dla dzieci. Dotyczy to jedynie grupy trzylatków. Dla grupy czterolatek jest już dwadzieścia pozycji dla nauczyciela i osiem dla dzieci. Z kolei wydawnictwo Juka-91, wydawca programu „W kręgu zabawy” oferuje sześć pozycji dla nauczyciela i pakiet dla dziecka, w skład którego wchodzi karty pracy, materiały dydaktyczne i interaktywna gra na CD.

Poza wspomnianym już programem „Ku dziecku”, do najpopularniejszych programów wychowania przedszkolnego, z którymi spotykaliśmy się na terenie całej Polski to: „W kręgu zabawy”, „Razem w przedszkolu”, „Ku dziecku”, „Zanim będę uczniem”. Są wydawane przez duże wydawnictwa a ich autorami są specjaliści i praktycy wychowania przedszkolnego. Ich jakość merytoryczna jest na wysokim poziomie. Mają również pozytywną opinię MEN odnośnie zgodności z podstawą programową. Dlatego czynnikiem decydującym o wyborze danego programu jest dostępność do materiałów, wachlarz oferty i przede wszystkim cena.

---

²⁴ Czeglak A., *Programy wychowania przedszkolnego (przewodnik nauczyciela)* w „Bliżej Przedszkola”, grudzień 2010.

Na podstawie analizy dokumentacji z roku szkolnego 2009/2010 stwierdzono, że prowadzono obserwacje pedagogiczne wszystkich dzieci uczęszczających do oddziału przedszkolnego, a w przypadku dzieci, które rozpoczęły naukę w roku szkolnym 2010/2011 przeprowadzano analizę gotowości do podjęcia nauki w szkole. Działania z tego zakresu dokumentowano w formie arkusza obserwacji dziecka i arkusza podsumowania wyników obserwacji, sporządzanych odrębnie dla każdego wychowanka przedszkola. O wynikach tej analizy informowano rodziców dzieci.

4.3 Transport dzieci do przedszkola

Dowóz dzieci do przedszkola stanowi jedną z barier utrudniającą korzystanie z przedszkoli, na którą wskazywali rodzice dzieci uczęszczających jak i nie uczęszczające do przedszkola. Na nierozwiązane problemy transportu dzieci do przedszkola zwracali również uwagę przedstawiciele władz samorządowych. Ustawowo gmina zobowiązana jest do dowozu dzieci do oddziałów przedszkolnych, szkół podstawowych oraz gimnazjów. Zasady i kryteria dowozu dzieci do szkół reguluje art. 17 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. W wielu przypadkach, jeżeli są takie techniczne możliwości, dowozem bezpłatnym objęto także część uczniów, których droga z miejsca zamieszkania do szkoły nie przekraczała 3 km oraz dzieci w wieku przedszkolnym (3-4 lata). Należy wyraźnie stwierdzić, że gminy nie organizowały dodatkowo transportu dla dzieci 3-4-letnich. Nie ponosiły więc dodatkowych kosztów z tytułu dowozu dzieci do przedszkola.

Każda z gmin organizuje transport dzieci na swój sposób. Jedne dowożą dzieci za pośrednictwem własnych autobusów, inne kontraktują usługę u zewnętrznych przewoźników, jeszcze inne wykupują bilety u przewoźników transportu publicznego na funkcjonujących już w gminie liniach przewozowych. Nie wszystkie gminy wywiązywały się natomiast w pełni z obowiązku zapewnienia uczniom opieki w czasie przewozu dzieci do szkoły i przedszkola. Zwykle taką opiekę zapewniają w pojazdach stanowiących własność gminy lub wynajętych, specjalnie zatrudnieni w tym celu opiekunowie. W mikrobusech zdarza się, że opiekę nad dziećmi zleca się kierowcom tych pojazdów. Takie rozwiązanie nie jest zgodne z obowiązującymi przepisami dotyczącymi przewozu dzieci. Powoduje to też poważny problem w dowożeniu dzieci 3-4 letnich. Z jednej strony władze samorządowe nie mają obowiązku dowożenia, z drugiej zaś brak transportu sprawia, że dostępność usługi przedszkolnej w istotnym stopniu zostaje ograniczona.

W wielu przypadkach czynnikiem determinującym czas funkcjonowania placówek przedszkolnych staje się dostępność transportu dowożącego dzieci na zajęcia szkolne. Dotyczy to przedszkoli i oddziałów przedszkolnych funkcjonujących w szkołach. Z tego powodu w wielu przedszkolach zajęcia kończą się po 5 godzinach, bez możliwości przedłużenia zajęć. Transport dzieci do przedszkola staje się kluczowy w organizowaniu usługi wychowania wczesnoprzedszkolnego. Jest to najczęściej pojawiająca się bariera w popularyzacji wychowania przedszkolnego, na którą powoływano się we wszystkich badanych gminach. Odległości sięgające często kilkunastu kilometrów są zbyt duże, a ich pokonanie zbyt kosztowne, żeby przeciętny mieszkaniec wsi zdecydował się na oddanie dziecka do placówki wychowania przedszkolnego.

4.4 Czas pracy przedszkoli

Czas pracy przedszkola są uzależnione od jego formy organizacyjnej. Przedszkola samorządowe działały zazwyczaj między godziną 7:00 a 16:00. Zdarzały się przypadki, że działały dłużej. Zazwyczaj w godzinach dodatkowych dyżuruje jeden nauczyciel, mający pod opieką wszystkie dzieci. We wszystkich przypadkach zajęcia darmowe, w czasie których realizowana jest podstawa programowa, odbywały się między godziną 8:00 a 13:00.

Oddziały przedszkolne przy szkołach działały zazwyczaj między godziną 8:00 a 13:00. W wielu przypadkach czas ten był jednak dłuższy, ponieważ dzieci przedszkolne wracały transportem razem z dziećmi szkolnymi i musiały poczekać na zakończenie lekcji.

Podobnie godzinowo działały punkty przedszkolne, które we wszystkich badanych przypadkach zlokalizowane były na terenie szkół. Zespoły przedszkolne, które, zgodnie z ustawą, mogą funkcjonować tylko w niektóre dni tygodnia, były najrzadziej spotykaną formą wychowania przedszkolnego.

Najdłużej z badanych przedszkoli działały przedszkola prywatne w gminie Prabuty. Czynne były od poniedziałku do piątku między 6:00 a 17:00.

W formach opieki nad dziećmi, które w czasie badań pojawiały się w postaci ośrodków przedszkolnych, grup zabawowych czy ognisk przedszkolnych, czas pracy ustalany był przez organ prowadzący. W przypadku ośrodków, które powstały przy współpracy z Fundacją Komeńskiego zgodnie z założeniami projektu, działały one trzy razy w tygodniu po trzy godziny. W niektórych

przypadkach, na prośbę rodziców, czas ich pracy przedłużano na dodatkowy dzień albo na dodatkowe godziny.

4.5 Udział rodziców w edukacji przedszkolnej.

Współczesna koncepcja edukacji przedszkolnej postuluje otwartość programową i organizacyjną, odpowiadającą oczekiwaniom dzieci i ich rodziców. Taka koncepcja zakłada współuczestnictwo rodziców w organizowaniu edukacji przedszkolnej swoich dzieci. Personel przedszkola pełni wobec rodziców funkcję doradczą i wspierającą działania wychowawcze w zakresie rozpoznania możliwości rozwojowych dziecka, podejmowania interwencji specjalistycznej, informuje na bieżąco o postępach dziecka oraz uzgadnia wspólnie z rodzicami kierunek i zakres realizowanych zadań.

Współpraca nauczyciela z rodzicami jest niezbędnym warunkiem powodzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej. Od chwili przekroczenia przez dziecko progu przedszkola cel pracy pedagogicznej przedszkola i cel rodziny staje się wspólny. Z wychowawczego punktu widzenia jest bardzo pożądane, aby te dwa najważniejsze ogniwa działały wspólnie, wzajemnie się uzupełniając. Tylko wtedy bowiem istnieje szansa na uformowanie dobrego, mądrego i wrażliwego małego człowieka. Współdziałanie rodziców z nauczycielami nie stanowi celu samego w sobie, lecz ma służyć przede wszystkim dziecku, jego wychowaniu, kształceniu i rozwojowi.

Z przeprowadzonych badań wynika, że współpraca przedszkoli z rodzicami w dużej mierze zależy od sposobu funkcjonowania placówki i od oczekiwań rodziców względem placówki. Współpraca nauczycieli z przedszkoli samorządowych z rodzicami w większości przypadków opiera się na sporadycznym uczestnictwie rodziców w imprezach przygotowywanych przez grupy przedszkolne. Uczestniczą w przedstawieniach oraz są obecni podczas imprez świątecznych. W niektórych przypadkach są włączani w ich przygotowanie. Zazwyczaj bardziej zaangażowanych jest w to kilka, tych samych mam. Podobnie jest w trakcie wycieczek, w czasie których angażuje się rodziców w roli wsparcia dla nauczyciela. Są to przeważnie te same osoby, dysponujące wolnym czasem w godzinach funkcjonowania przedszkola.

Popularną formą włączania rodziców w życie przedszkola jest organizacja zajęć otwartych. Mają oni wtedy możliwość zapoznania się ze sposobami pracy nauczyciela, poznania relacji między nauczycielem a dzieckiem, obserwowanie sposobu zachowania się dziecka na tle grupy. Mają również możliwość śledzenia postępów własnego dziecka w zakresie osiągnięcia sprawności: umysłowych,

ruchowych, muzycznych, etc. Z punktu widzenia funkcjonowania różnych form edukacji przedszkolnej warto jest zauważyć, że w przedszkolach samorządowych i innych formach wychowania przedszkolnego zainteresowanie rodziców dzieci uczęszczających na zajęcia jest niewielkie. Nawet w takich gminach, gdzie prowadzone są zajęcia przedszkolne w innych formach, zainteresowanie rodziców w uczestnictwie w zajęciach otwartych jest niewielkie. W przedszkolach samorządowych w Długosiodle i Sońsku w zajęciach otwartych uczestniczy średnio ok. 10% rodziców.

Inaczej sytuacja wygląda w przedszkolach prowadzonych przez organizacje pozarządowe, czy w ramach tzw. partnerstwa publiczno–publicznego. W przypadku przedszkoli organizowanych w ramach Podprojektu 9.1.1 zakładano udział rodziców w prowadzeniu placówek. W powstanie tych placówek byli włączeni rodzice a część z nich powstała z ich inicjatywy. W gminie Grudusk, gdzie działają dwa punkty przedszkolne i jeden zespół wychowania przedszkolnego, od początku funkcjonowania tych placówek, rodzice są aktywnymi uczestnikami życia przedszkolnego. Stało się tak za sprawą założyciela tych placówek Polskiej Fundacji Dzieci i Młodzieży oraz Fundacji Rozwoju Dzieci. W filozofii działania tych placówek kluczowym elementem jest dobra współpraca z rodzicami. W metodologii pracy przedszkoli zakładano, że będą one funkcjonować przy ścisłej współpracy rodziców i prowadzących przedszkole.

Udział rodziców w innych formach edukacji wczesnoprzedszkolnej był jednym z warunków utworzenia takich placówek. W trakcie realizacji większości projektów finansowanych z POKL Podprojekt 9.1.1 okazało się, że wizja placówek przedszkolnych jest nazbyt idealistyczna. Rodzice formalnie byli ich współtwórcami, ale faktycznie nie uczestniczą w zarządzaniu placówką. Również udział rodziców, jako wolontariuszy okazał się niemożliwy do zrealizowania. Osoby, które uczestniczą w zajęciach, jako pomoc nauczycielom są również opłacane lub są delegowane do pracy w ramach prac interwencyjnych. Jak stwierdziła twórczyni idei małych przedszkoli na obszarach wiejskich Prezes Fundacji im. Komeńskiego Teresa Ogrodzińska, włączenie tego rozwiązania w system propagowanych przez POKL rozwiązań w edukacji dzieci w wieku 3 i 4-letnich spowodowało niemal całkowite zaprzepaszczenie idei innych form edukacji przedszkolnej.

4.6 Pozaedukacyjna i wychowawcza rola przedszkoli na obszarach wiejskich

Oprócz edukacyjnej, przedszkola na obszarach wiejskich pełnią również rolę socjalną. W gminach po PGR (z osiedlami po PGR-owskimi) i peryferyjnych liczba korzystających z pomocy społecznej dochodzi do 20% mieszkańców. W innych gminach ta liczba waha się od 9 do 15%. Wśród odbiorców pomocy

społecznej istotną grupę stanowią rodziny z dziećmi. Dla przykładu w gminie Przesmyki na 166 rodzin objętych różnymi formami pomocy jest 15 dzieci w wieku 3-4 lat i 26 dzieci w wieku 5-6 lat. Spośród 15 dzieci, których rodziny objęte są pomocą, ośmioro w wieku 3-4 lat uczęszcza do przedszkola.

Wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci z rodzin dysfunkcyjnych jest jednym z wielkich wyzwań, jakie stają przed gminami wiejskimi. Wyniki wielu badań pokazują, jak ważne jest włączanie w system edukacji przedszkolnej dzieci z rodzin o niższym kapitale intelektualnym i kulturowym. Dzieci te, z uwagi na przekazywaną im gorszą początkową pozycję, w największym stopniu narażone są na trudności w swojej karierze edukacyjnej. Dlatego właśnie dla nich największe znaczenie mają działania nastawione na wyrównywanie szans edukacyjnych od najwcześniejszych lat, szczególnie poprzez rozwijanie ich umiejętności poznawczych i społecznych. Brak edukacji przedszkolnej dla tej grupy oznacza brak innych wzorców, niż te, z którymi spotykają się w domu. Wiąże się to z powielaniem nieprawidłowych zachowań, często nieakceptowanych społecznie. Środowisko rodzinne pozostaje miejscem, w którym dziecko spędza najwięcej czasu, i z którego w dalszym ciągu czerpie najwięcej wzorców. Placówki wychowania przedszkolnego nie są panaceum na rozwiązanie dysfunkcji społecznych, ale są istotnym elementem systemu reintegracji społecznej. Poza korzyściami płynącymi bezpośrednio do dzieci, wartością dodaną jest wpływ tych placówek na całe rodziny, a przede wszystkim na rodziców. Godziny zajęć przedszkolnych wymuszają na rodzicach dostosowanie się do panującego ogólnie rytmu. Dzięki kontaktom rodziców z nauczycielami, widzą oni prawidłowe modele wychowania oraz odpowiednie formy komunikacji z dzieckiem. Włączając się w życie przedszkola przez uczestnictwo w zajęciach i imprezach mają kontakt z innymi rodzicami, często z innego kręgu kulturowego.

Podejmowane są działania na rzecz rodzin zagrożonych ubóstwem i patologią, co oczywiście pośrednio wpływa także na sytuację dzieci, jednak brakuje działań szczególnie wspierających ich edukację²⁵. To spostrzeżenie potwierdzają również opinie autorów raportu Edukacja małych dzieci – standardy, bariery, szanse²⁶. Stwierdzają oni, że działania ośrodków pomocy społecznej na rzecz dzieci są niewystarczające. Po pierwsze – są one ograniczone do dzieci, które rozpoczęły już naukę w szkołach podstawowych (którym OPS dofinansowuje dożywianie, dostarcza ubrania, współorganizuje rozdawanie wyprawek i podręczników) i nie obejmują dzieci młodszych. W dodatku niekiedy te działania mogą mieć charakter naznaczający. Po drugie – działania są podejmowane tylko

---

²⁵ Murawska B., Zahorska M., Żytko M., *Polityka społeczna i inicjatywy lokalne na rzecz małego dziecka, na przykładzie województwa warmińsko-mazurskiego*. W: „Małe dziecko w systemie opieki społecznej i edukacji”. Red. Zahorska M., Żytko M.. Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2004., s. 54.

²⁶ Op.cit.

w czasie trwania roku szkolnego. Po trzecie OPS-y nie gromadzą systematycznie informacji na temat dysfunkcji i dysproporcji rozwojowych dzieci.

Pomoc dzieciom, realizowana przez OPS, skupia się na organizowaniu dożywiania dla dzieci. W większości przypadków dotyczy ona dzieci w wieku 5-6 lat, kiedy uczęszczają one do oddziałów przedszkolnych. Za wyżywienie dzieci z rodzin korzystających z pomocy społecznej płaci OPS. Formalnie o tym, czy dziecko otrzymuje bezpłatny posiłek decyduje kryterium dochodowe. W praktyce wszystkie dzieci uczęszczające do oddziałów przedszkolnych w szkołach lub przedszkolach w zespołach obejmujących szkołę podstawową i przedszkole otrzymują posiłek, zwykle bezpłatnie gorącą zupę. Dotyczy to większości badanych gmin.

Pracownicy socjalni oraz kierujący OPS w ograniczonym zakresie wykorzystują przedszkole, jako miejsce istotne z punktu widzenia terapii rodzinnej. Z jednej strony nadal, w przekonaniu wielu pracowników pomocy społecznej, miejscem edukacji małego dziecka 3-4-letniego jest rodzina. Uważają, że przedszkole jest formą zastępczej opieki w rodzinie, w sytuacji, kiedy rodzice pracują.

W przypadku rodzin dysfunkcyjnych, gdzie jedno lub nawet dwoje rodziców nie pracuje, pracownicy pomocy społecznej uważają, że to w środowisku rodzinnym powinno wychowywać się dziecko. Zróżnicowany jest również stosunek rodziców z rodzin dysfunkcyjnych do edukacji przedszkolnej. Jedni bardzo chętnie powierzają wychowanie dzieci nauczycielom przedszkolnym, inni są przeciwni temu, aby dziecko uczęszczało do przedszkola. W opinii pracowników socjalnych, rodzice z rodzin dysfunkcyjnych decydują się na tak wczesne wysyłanie dziecka gdyż wykonywanie podstawowych czynności opiekuńczych takich jak np.: przygotowanie posiłków, organizowanie czasu dla dziecka, opieka, przejmuje personel przedszkola. W innych przypadkach rodzice dzieci odmawiają się posyłania dzieci do przedszkola gdyż obawiają się wzmocnienia kontroli społecznej. Dzieci chodzące do przedszkola są „kontrolowane” przez nauczycieli. Nauczyciele najczęściej informują pracowników socjalnych o tym, że dzieci są głodne, niedożywione lub, że dochodzi wobec nich do aktów przemocy.

Zmiana w podejściu pracowników opieki społecznej do roli przedszkoli w procesie adaptacji społecznej rodzin dysfunkcyjnych ulegnie zmianie w momencie zatrudnienia przez gminy asystenta rodzinnego. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nałoży na gminy obowiązek udzielania pomocy rodzinom dysfunkcyjnym z dziećmi. Pomoc owa realizowana będzie poprzez działania asystenta rodzinnego, który wesprze rodziny w przezwyciężaniu trudności związanych z opieką i wychowaniem małych dzieci. Asystent ułatwi rodzicom wypełnianie ról społecznych, aby doprowadzić do osiągnięcia podstawowej stabilizacji życiowej i nie dopuścić do umieszczania

dzieci poza rodziną w placówkach lub rodzinach zastępczych. Jeśli dzieci znajdują się pod pieczą zastępczą, rolą asystenta będzie działanie na rzecz ich jak najszybszego powrotu do rodziny.

Część pracowników pomocy społecznej wspominała, że przedszkole może być jedynym miejscem w gminie, gdzie dzieci w wieku 3-4 lat mają możliwość poznania innego, od swojego domowego, środowiska społecznego. Jednocześnie wspominali, że obecny system pomocy społecznej ogranicza ich możliwości włączania jednostek gminy nie stanowiących systemu pomocy społecznej. Włączenie przedszkoli do procesu adaptacji społecznej rodzin dysfunkcyjnych zwiększy efektywność podejmowanych działań. Przedszkole może wzmocnić proces aktywizacji zawodowej matek, pozostających bez pracy, poprzez ich zaangażowanie w działania przedszkola.

Jednym z wyjątków, który zaprzecza ogólnopolskiej regule, jest rozwiązanie dotyczące realizacji zadań oświatowych w gminie wiejskiej Lubawa w województwie warmińsko-mazurskim. Grupy zabawowe wprowadzone są w 14 wsiach przez nauczycieli zatrudnionych przez GOPS. Właśnie GOPS jest instytucją, która wspólnie z Fundacją Komeńskiego zorganizowało sieć placówek edukacji przedszkolnej, wykształciła nauczycieli według metodologii zaproponowanej przez fundację. Obecnie w gminie wiejskiej Lubawa około 50% dzieci uczęszcza do placówek, gdzie realizowane są inne formy edukacji przedszkolnej.

4.7 Popyt na usługi edukacji przedszkolnej na obszarach wiejskich

W czasie badań przeprowadzono ankietę wśród rodziców dzieci uczęszczających do różnego typu placówek przedszkolnych. Ankiety były przeprowadzone w wszystkich typach gmin. Na podstawie wyników ankiet można stwierdzić, że bez względu na typ gminy większość, bo ponad 50% rodziców dzieci uczęszczających do placówek przedszkolnych w wieku 3–4 lata uważało, że dziecko powinno uczestniczyć w zajęciach przedszkolnych od lat 4. Znacznie mniej osób deklarowało, że dziecko powinno uczestniczyć w zajęciach od lat 3 – około 30%, a znacznie mniej, bo około 15% od lat 5. W większości gmin przedstawiciele władz samorządowych deklarowali, że każde dziecko z terenu gminy w wieku od 3 do 4 lat zostanie objęte edukacją przedszkolną, jeżeli rodzice zgłoszą taką potrzebę. Jedynie wójt Świecia nad Osą i burmistrz Jabłonowa Pomorskiego stwierdzili, że nie będą organizowali przedszkola dla dzieci 3-4 lata, gdyż rodzice nie zgłaszają takiej potrzeby. W tych dwóch gminach władze samorządowe deklarowały, że podstawowymi priorytetami w rozwoju gminy są projekty inwestycyjne.

Z analizy ankiet rodziców dzieci, które uczęszczają do przedszkola, oddziałów przedszkolnych i innych form edukacji przedszkolnej wynika, że istnieje zapotrzebowanie na tego typu usługi. Rodzice traktują przedszkole nie jako miejsce przechowania dzieci w godzinach pracy, ale jako miejsce, gdzie dzieci zdobywają wiedzę i umiejętności. Można zatem postawić tezę, że jeżeli gmina zorganizuje zajęcia dla dzieci w wieku 3-4 lat, to rodzice są skłonni wysyłać dzieci na tego typu zajęcia. Dotyczy to zarówno dzieci rolników jak i osób mieszkających na wsi, a zatrudnionych poza rolnictwem.

Interesujący jest również fakt, że tam gdzie umożliwiono dzieciom w wieku 3-4 lat uczęszczanie na zajęcia, 80% matek nie pracowało. Oznacza to, że na obszarach wiejskich placówki edukacji przedszkolnej nie są traktowane jako „przechowalnie”, ale jako ważne miejsce, w którym dzieci mogą się rozwijać i kształcić. Również należy podkreślić, że rodzice dzieci w wieku 3 i 4 lat uważali, że należy wprowadzić do edukacji przedszkolaków również zajęcia gimnastyki korekcyjnej oraz angielski.

W gminach, w których prowadzone były badania i przedszkola prowadzone były przez organizacje pozarządowe, to większość z nich było powołanych z inicjatyw władz samorządowych. Tak było w Grudusku, Długosiodle i w Świeciu nad Osą (Linowo). Większość placówek przedszkolnych powstała z inicjatywy Fundacji Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego albo wzorowanych na jej metodach. Zostały sfinansowane z programu KLPO 9.1.1

4.8 Odpłatność za przedszkola za dodatkową godzinę pobytu w placówce

Zgodnie z orzecznictwem NSA z 11.03.2011 roku dotyczącego odpłatności za przedszkole: „obowiązkiem rady gminy ustalającej opłatę za usługi przedszkolne jest wskazanie, iż wysokość obowiązku pieniężnego nałożonego na rodzica czy opiekuna dziecka korzystającego z usług przedszkola publicznego pozostaje w związku z oferowaną mu usługą, a przy ustalaniu omawianej opłaty należy szczegółowo wykazać, na podstawie jakiego tytułu opłata jest ustalana. Sposób ustalenia odpłatności nie powinien być oderwany od faktycznych nakładów czynionych przez gminę na finansowanie świadczeń przedszkoli, które wykraczają poza podstawy programowe. Rodzaj i częstotliwość tych świadczeń winny być szczegółowo dookreślone, tak aby rodzice czy opiekunowie danego dziecka byli świadomi podstawy zobowiązania ich do świadczenia określonych opłat oraz mieli możliwość wyboru świadczeń wykraczających poza podstawę programową wychowania przedszkolnego, z których będzie korzystał ich dziecko i za które będą oni uiszczać określone należności pieniężne. W części gmin zajęcia przedszkolne poza ustawowe 5 godzin są bezpłatne (Zbójna). Dzieci z grup przedszkolnych pozostają jeszcze 2 godziny w przedszkolu do momentu

zakończenia zajęć w szkole podstawowej. Wtedy też odwożone są do miejsca swojego zamieszkania wraz z dziećmi uczęszczającymi do szkoły. W innych przedszkolach publicznych odpłatność waha się od 1,30 zł (Przesmyki) za dodatkową godzinę ponad ustawowe 5 godzin bezpłatnych do 2,50 zł (Dywity i Rokietnica). Zwykle opłata ta pokrywa koszty zajęć dodatkowych, takich jak rytmika czy dodatkowy język angielski. Poważnym problemem dla władz samorządowych stało się wprowadzanie odpłatności za dodatkowe zajęcia. W części gmin rodzice pomimo zadeklarowania udziału dzieci w zajęciach domagają się zwrotu odpłatności za zajęcia, w których dzieci nie uczestniczyły. Gminy stoją na stanowisku, że skoro zorganizowały usługę, której koszt został skalkulowany na podstawie deklaracji rodziców to powinni oni ponieść jej koszt. Rodzice zaś uważają, że skoro dziecko nie uczestniczy w zajęciach to nie ponoszą oni kosztów z tego tytułu. Dotyczy to sytuacji, w której dzieci z powodu choroby lub innych przyczyn nie uczęszczały do przedszkola. Część gmin stoi na stanowisku, że zadeklarowany czas pobytu dziecka w przedszkolu jest podstawą do pobrania dodatkowej opłaty i nie podlega zwrotowi (Przesmyki, Długosiodło, Zbójna). W części gmin dopiero dłużej niż trzydniowy nieobecność dziecka daje rodzicom prawo do wystąpienia o zwrot wpłaconych pieniędzy na zajęcia dodatkowe (Koźminek). W gminie Rokietnica rodzice zażądali, aby zwracać pieniądze za zajęcia dodatkowe bez konieczności wcześniejszego zgłaszania absencji dziecka. Taka sytuacja sprawia, że wcześniejsza kalkulacja zajęć w rozliczeniu na jednego ucznia nie sprawdza się i gmina ponosi dodatkowe, nie planowane koszty z tytułu organizacji zajęć. W gminie Prabuty sytuacja jest odmienna, gdyż tam działa przedszkole niepubliczne, w którym zarządzeniem gminy wprowadzono opłatę stałą nie podlegającą zwrotowi.

Kolejnym składnikiem odpłatności za usługi w przedszkolu jest wyżywienie. Kwestie odpłatności za wyżywienie reguluje artykuł 67a pkt 1 ustawy o systemie edukacji. Organ prowadzący: „w celu zapewnienia prawidłowej realizacji zadań opiekuńczych, w szczególności wspierania prawidłowego rozwoju uczniów, (...) może zorganizować stołówkę”. Korzystanie z posiłków jest odpłatne a warunki korzystania ze stołówki szkolnej (rozumianej przez ustawodawcę również przedszkolnej), w tym wysokość opłat za posiłki, ustala dyrektor szkoły w porozumieniu z organem prowadzącym. Odpłatność rodziców za posiłek obejmuje jedynie „wsad do kotła”. W opłatę tą nie wlicza się wynagrodzeń pracowników i składek naliczanych od tych wynagrodzeń oraz kosztów utrzymania stołówki. Potwierdza to również wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego I OSK 1299/09.

W myśl orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego (wyrok OSK 1299/09 oraz wyrok I OSK 567/09) zmiana systemu świadczenia usług poprzez wprowadzenie zewnętrznego świadczeniodawcy

(przygotowanie i wydawanie posiłków) nie zmienia zasady naliczania odpłatności rodziców. Organ prowadzący ponosi koszty z tytułu przygotowania posiłków. Rodzice również w przypadku usług cateringowych ponoszą koszty tzw. „wsadu do kotła”. Odpłatność za posiłki ustala, w porozumieniu z organem prowadzącym, dyrektor placówki. Organ prowadzący szkołę może zwolnić rodziców albo ucznia z całości lub części opłat w przypadku szczególnie trudnej sytuacji materialnej rodziny oraz w szczególnie uzasadnionych przypadkach losowych. Organ prowadzący przedszkole może upoważnić do udzielania tych zwolnień dyrektora szkoły, w której zorganizowano stołówkę.

W myśl wykładni Naczelnego Sądu Administracyjnego ustalanie miesięcznej opłaty stałej, obejmującej koszty z tytułu przygotowania posiłków, w tym wynagrodzenie pracowników, koszty ich ubezpieczenia społecznego oraz pozostałe świadczenia pracownicze wraz z kosztami rzeczowymi, do których należą między innymi koszty zakupu energii elektrycznej, gazu ziemnego i wody oraz odprowadzenia ścieków, jest sprzeczne z ustawą o systemie edukacji (Artykułem 67a). W myśl rozporządzenia w większości przedszkoli rodzice płacą za tzw. „wsad do kotła” – zwykle jest to około 5 do 6 zł na produkty na całodienne wyżywienie dzieci. W niektórych gminach dzieci otrzymują jedynie obiad i wtedy tzw. „wsad do kotła” kosztuje około 2,5 zł. W niektórych gminach usługa żywienia zakontraktowana jest przez organ prowadzący u zewnętrznego dostawcy w oparciu o procedurę przetargową. W takim przypadku rodzice ponoszą w całości koszt za przygotowanie posiłku i produktów użytych do jego przygotowania. Ta zasada odpłatności może budzić wątpliwości, gdyż stosując literalnie ustawę o systemie oświaty należałoby jedynie kontraktować usługę przygotowania posiłków, a rodzice powinni płacić jedynie za „wsad do kotła”. Odmierna jest sytuacja w przedszkolach niepublicznych w Prabutach. W przedszkolach tych, w ramach podpisanej umowy z kierującymi, powinni stosować stawkę żywieniową za cztery posiłki w wysokości 6 złotych. Ze stawki tej pokrywane są zarówno koszty przygotowania posiłków jak i zakupu produktów.

4.9 Zajęcia dodatkowe

We wszystkich przedszkolach organizowane są zajęcia dodatkowe. W ramach zajęć przedszkolnych organizowane są wycieczki dzieci do miasta, do kina, teatru, muzeum. W przedszkolach organizowane są zajęcia dodatkowe płatne: z tańca, rytmiki, języka angielskiego, dramy. W niektórych przedszkolach prowadzone są zajęcia wyrównawcze przez logopedów (Zbójna, Przesmyki, Koźminek). Większość zajęć dodatkowych organizowanych jest dla dzieci w wieku 5-6 lat, rzadziej dzieci 3-4 letnich. Kierujący przedszkolami zamawiają również występy teatrzyków przedszkolnych i grup muzycznych,

które odwiedzają placówki. Koszt takiego występu to około 200–300 złotych za 1 godzinę. Jeżeli przeliczyć taki występ na każde uczestniczące w nim dziecko, to jest to kwota od 5 do 10 złotych. W wielu przedszkolach występy takie opłaca gmina.

5. Bariery w tworzeniu przedszkoli

W rozmowach z władzami samorządowymi, szczególnie gmin wiejskich peryferyjnych, podstawową barierą w tworzeniu przedszkoli czy innych form edukacji przedszkolnej był brak środków. Władze samorządowe tłumaczyły, że nakładanie na nie nowych zobowiązań, takich jak edukacja 5 i 6-latków w oddziałach przedszkolnych, pociąga za sobą obciążenia, których te samorzady nie są w stanie udźwignąć. Z wypowiedzi wójtów wynika, że w naliczanie subwencji ogólnej części oświatowej należy włączyć również 5 i 6-latków. Twierdzili również, że do naliczania subwencji należy włączyć 3–4-latki, jeżeli ta usługa ma być priorytetem Państwa. Wśród władz samorządowych w wielu przypadkach panuje przekonanie, że edukacja jest domeną Państwa, a nie władz samorządowych. Przedstawiciele władz samorządowych nie traktują edukacji, w tym także przedszkolnej, jako istotnego elementu wsparcia dla rozwoju gminy. Kiedy w dyskusji poruszaliśmy kwestie zapewnienia mieszkańcom usług, które sprawiają, że nie będą oni wyjeżdżać do miasta w celu osiedlenia się, wójtowie i burmistrzowie nie traktowali edukacji przedszkolnej jako ważnego element zwiększającego atrakcyjność gminy.

Nawet w gminach, które leżą w niezbyt dużej odległości od dużych miast, od potencjalnych rynków pracy, wójtowie nie widzieli konieczności wsparcia mieszkańców dojeżdżających do pracy poprzez zapewnienie opieki i wychowania dzieci. Sytuacja ta dotyczy wsi zarówno zamieszkałych przez rolników, gdzie występuje nadwyżka siły roboczej, jak i wsi po PGR. Mieszkańcy obszarów wiejskich poszukują zatrudnienia poza ich miejscem zamieszkania i są zainteresowani możliwością oddania dziecka do przedszkola. Brak przedszkoli na obszarach wiejskich peryferyjnych może sprawiać, że młodzi mieszkańcy zmieniają swoje miejsce zamieszkania.

Kolejną barierą, na którą wskazują zarówno kierującymi placówkami oświatowymi, jak i nauczyciele przedszkoli, jest niedocenianie znaczenia edukacji wczesnopreszkolnej wśród rodziców. Na wsiach o skupionej zabudowie dzieci miały szansę na kontakt z rówieśnikami i innymi dorosłymi. Z kolei na wsiach o zabudowie rozproszonej kontakty społeczne ograniczały się do najbliższej rodziny. W tej chwili sytuacja się poprawia i coraz więcej dzieci mieszkających w gminach wiejskich ma dostęp do placówek wychowania przedszkolnego. Nie ustają jednak spory dotyczące przewagi między wychowywaniem dziecka w domu i w przedszkolu. W rodzinach wielopokoleniowych, które dominują na polskiej wsi, tradycyjny model wychowania przewiduje obecność dziecka w domu aż do rozpoczęcia nauki w szkole. Obecność w domu dziadków czy starszego rodzeństwa, przy którym dziecko szybciej nabywa niektóre umiejętności, sprzyja utrzymaniu tej tendencji. Jest to związane

w dużej mierze ze świadomością rodziców dotyczącą roli wychowania przedszkolnego. W wielu przypadkach placówki przedszkolne traktowane są jako miejsca przechowania dzieci w czasie pracy rodziców. Dzięki programom mającym poprawić jakość i dostępność do edukacji przedszkolnej, świadomość ta się zmienia, a rodzice coraz chętniej oddają dzieci do przedszkoli. Dziecko na wsi w dalszym ciągu wychowuje się i kształtuje głównie w domu. Proces ten jest jedynie wsparty wychowaniem przedszkolnym, które przebiega pod okiem specjalistów i, co ważne, w grupie rówieśniczej.

Proces socjalizacji jest najczęściej wymienianym argumentem przemawiającym za uczestnictwem dziecka w zajęciach wychowania przedszkolnego. Nabywa ono umiejętności funkcjonowania w grupie rówieśniczej, kształtuje swoją osobowość, próbuje rozumieć i akceptować uczucia innych. Zgodnie z programami wychowania przedszkolnego, które zostały stworzone w odniesieniu do podstawy programowej, poprzez wychowanie przedszkolne dzieci nabywają wiedzę z wielu dziedzin, w tym treści związane z wychowaniem umysłowym, moralno-społecznym i estetycznym, na które składają się: działalność plastyczno-konstrukcyjna i wychowanie muzyczne, a także treści kształtujące pojęcia matematyczne i przyrodnicze. Ważną rolę odgrywa wychowanie zdrowotne i aktywność ruchowa prowadząca do harmonijnego rozwoju i tworzenia nawyków związanych z trybem życia, higieną etc.

Rodzice ze względu na brak kompetencji i w wielu przypadkach na brak potrzebnej wiedzy nie są w stanie zaspokoić tych wszystkich potrzeb rozwojowych.

Z rozmów, jakie przeprowadzono z rodzicami dzieci w wieku 3-4 lat i młodszych wynika, że w gminach gdzie nie ma placówek edukacji przedszkolnej, opiekunowie nie dysponują wiedzą na temat roli edukacji w rozwoju dziecka. Powszechna jest opinia, że małym dzieciom najlepszą opiekę i wychowanie może zapewnić rodzina. W gminach, gdzie działają placówki przedszkolne, rodzice nie mają tak negatywnego wizerunku. W badanych przez nas gminach nie spotkaliśmy się tak, jak często się zdarza w miastach, z przekonaniem, że przedszkola są „przechowalniami” dla dzieci, których rodzice muszą pracować. W gminach gdzie zorganizowana była edukacja przedszkolna podkreślano, że jeżeli tylko rodzice zgłoszą taką potrzebę, wszystkie dzieci mogą brać udział w zajęciach. Dotyczy to także dzieci niepełnosprawnych. Podkreślano bowiem, że w wielu przypadkach w zajęciach przedszkolnych uczestniczą dzieci niepełnosprawne i wówczas rodzice tych dzieci proszeni są o pomoc, jako opiekunowie w prowadzeniu zajęć.

Kolejną barierą utrudniającą powstawanie placówek wychowania przedszkolnego jest brak otwartości i współpracy w relacjach pomiędzy: nauczycielami i rodzicami, szkołą i innymi instytucjami

w otoczeniu dziecka (lokalnymi stowarzyszeniami, domami kultury, ośrodkami pomocy itp.), instytucjami lokalnymi i centralnymi, a więc dotyczy różnych poziomów decyzyjnych i osób. Objawia się nieumiejętnością nawiązania kontaktu i rozmawiania, brakiem zaufania, paternalizmem – w relacjach międzyludzkich – nieumiejętnością komunikacji, dzielenia się wiedzą i informacjami (np. na temat wprowadzanych reform) oraz brakiem współpracy na poziomie instytucji.

6. Studia przypadków

6.1 Brusy – edukacja przedszkolna Kaszubów

Charakterystyka gminy: Gmina Brusy to gmina miejsko-wiejska w województwie pomorskim, w powiecie chojnickim. W skład gminy wchodzi 23 sołectwa. Gmina liczy sobie 13.732 mieszkańców z czego 4.788 osób zamieszkuje miasto Brusy. Ostatnie lata wskazują, że liczba ludności gminy wzrasta. Struktura demograficzna Brus cechuje się znaczącym udziałem ludzi młodych. Według danych z roku 2002 gmina Brusy ma obszar 400,74 km², w tym: użytki rolne: 31%; użytki leśne: 57%. Gęstość zaludnienia to 32,5 osób/km². Największe miejscowości w gminie to: Leśno, Lubnia, Czyczkowy, Kosobudy, Zalesie i Męcikał. Mieszkańcy pielęgnują tradycyjną kulturę kaszubską. Gospodarka gminy opiera się głównie na rolnictwie, przemyśle przetwórczym i rozwijającej się turystyce. Najważniejszym centrum handlowo-usługowym na terenie gminy jest miasto Brusy. Do sektora przedsiębiorczości lokalnej zaliczyć możemy: tartaki, młyny, rzeźnię, mleczarnie, zakłady przetwórstwa grzybów i owoców leśnych oraz kowalstwo artystyczne. Ponadto na przestrzeni ostatnich lat pojawiły się nowe sektory w tym: produkcja sprzętu sportowego, mebli, parkietu i deski podłogowej, maszyn i urządzeń. Z roku na rok wzrasta liczba podmiotów gospodarczych z 629 w 2000 roku do ponad 1.000 w 2007. Na terenie gminy funkcjonują następujące placówki oświaty:

– Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych

w skład którego wchodzi:

- Kaszubskie Liceum Ogólnokształcące
- Zasadnicza Szkoła Zawodowa
- Liceum Uzupełniające

– 2 gimnazja,

– 9 szkół podstawowych,

– Zespół Edukacyjno-Terapeutyczny,

– Przedszkole Publiczne w Brusach,

– Przedszkole Niepubliczne Sióstr Zmartwychwstank w Brusach.

Polityka edukacyjna gminy: Gmina nie dysponuje osobnym dokumentem strategicznym dotyczącym edukacji. W Strategii Rozwoju Gminy do roku 2020 są zapisy odnośnie oświaty. Przedsięwzięcia do realizacji to poprawa jakości nauczania m.in. poprzez powszechny dostęp do edukacji przedszkolnej. W strukturach Urzędu Gminy funkcjonuje Gminny Zarząd Oświaty, do którego kompetencji należy prowadzenie obsługi administracyjnej, finansowej i gospodarczej szkół i przedszkola, pomoc merytoryczno-prawna szkołom, opracowywanie wniosków, przygotowywanie projektów i wykonywanie uchwał Rady Gminy Miejskiej i zarządzeń Burmistrza Brus w sprawach związanych z organizacją sieci szkolnej.

Jednostki wychowania przedszkolnego w gminie: na terenie gminy działa 1 przedszkole samorządowe, do którego uczęszcza 166 dzieci. W jego strukturach działa również punkt przedszkolny otwarty na ten rok, ze względu na konieczność objęcia obowiązkiem przygotowania przedszkolnego dzieci w wieku 5 lat. Uczęszcza do niego 75 dzieci. Na terenie gminy działa jeszcze Przedszkole Niepubliczne Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego, do którego uczęszcza 107 dzieci. Działa 5 punktów przedszkolnych przy szkołach podstawowych w miejscowościach: Brusy, Czyczkowy, Kosobudy, Leśno, Lubnia.

Liczba dzieci objętych edukacją przedszkolną w wieku 3 – 4 lata: 65% dzieci

Transport dzieci: gmina ma własny tabor dowożący dzieci do szkół. Dzieci z punktów przedszkolnych (3 i 4 lata) nie korzystają, ale jest taka możliwość. Bariery jest przeważnie odległość między domem a miejscem, gdzie zatrzymuje się autobus. Dla uczniów jest to odległość do pokonania bez problemu. Dla dzieci młodszych stanowi jednak problem. Według władz gminy jest to duży problem i bariera w dostępie do usług wychowania przedszkolnego dla rodziców.

Współpraca GOPS – podobnie jak w innych gminach, współpraca Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej z placówkami wychowania przedszkolnego polega na finansowaniu dożywiania dzieci z rodzin spełniających określony wymogi.

Przedszkole samorządowe:

Do przedszkola uczęszcza 166 dzieci. W ramach przedszkola działają 2 nowo powstałe punkty przedszkolne, do których chodzi 75 dzieci. Budżet przedszkola to 1.212.761 zł, co daje nam miesięczny koszt utrzymania jednego dziecka na poziomie 419 zł. W sumie w przedszkolu zatrudnionych jest 17 nauczycieli. Przedszkole działa od 6:30 do 16:30.

W przedszkolu nie ma kuchni. Posiłki przygotowywane są na terenie kuchni szkolnej, przez dwie osoby zatrudnione przez dyrektora przedszkola. Koszt posiłków to 2,20 zł za obiad i 1,80 zł za śniadanie. Godziny ponadprogramowe są dodatkowo płatne i każda po godz. 13:00 i każda przed godz. 8:00 kosztuje rodziców 2 złote.

6.2 Długosiodło – przedszkole dla każdego

Charakterystyka gminy:

Długosiodło to gmina wiejska położona na terenie powiatu wyszkowskiego, województwo mazowieckie, w odległości 75 km od Warszawy. Typ gminy: gmina wielofunkcyjna z przeważającą liczbą mieszkańców pracujących poza miejscem zamieszkania. Powierzchnia gminy to 16.745 ha, z przewagą użytków rolnych – 55% i w dużym stopniu zalesiona - 39%. Większość mieszkańców gminy dojeżdża do pracy w Warszawie i traktuje pracę na roli jako zajęcie dodatkowe. Gminę zamieszkuje 8.052 mieszkańców w tym 382 dzieci w wieku przedszkolnym od 3 do 6 lat. W skład administracyjny gminy wchodzi 40 sołectw z czego największą miejscowością jest Długosiodło zamieszkałe przez 1.349 osób. Ludność gminy jest dość młoda, gdyż w wieku przedprodukcyjnym jest 2.164 osób (27%), w wieku produkcyjnym 4.615 osób (57%), w wieku poprodukcyjnym 1.302 osoby (16%). Długosiodło jest gminą typową rolniczą, leży w Puszczy Białej, która akcentuje swą odrębność kompleksem leśnym warunkującym funkcjonowanie gospodarki i wyznaczającym rodzaje prac wykonywanych przez ludność. Przeważają tu gleby bielcowe, dlatego wśród roślin uprawnych dominują żyto i ziemniaki. Lasy Puszczy Białej to jeden z najbogatszych florystycznie regionów kontynentu europejskiego objęty planową polityką proekologiczną. Dominującym sektorem gospodarki w gminie Długosiodło jest w dalszym ciągu rolnictwo, mimo iż występują tu dość słabe gleby. Poza rolnictwem w gminie zatrudnionych jest 13% mieszkańców, głównie w handlu i usługach. Na terenie gminy zarejestrowanych jest około 240 podmiotów gospodarczych. Są to zwykle małe firmy rodzinne dające zatrudnienie niewielkiej liczbie osób. Większość mieszkańców gminy dojeżdża do pracy do Warszawy. Sprzyja temu położenie oraz dobra sieć komunikacyjna, zarówno drogowa jak i kolejowa.

Zawieszono szereg inwestycji, do których należy rozbudowa bazy oświatowej w gminie, telefonizacja, a także ulepszenie sieci dróg.

Placówki edukacyjne w gminie

- Publiczna Szkoła Podstawowa w Długosiodle – uczniów 196
- Publiczna Szkoła Podstawowa w Starym Bosewie – uczniów 144

- Publiczna Szkoła Podstawowa w Chrzczance – uczniów 75
- Publiczna Szkoła Podstawowa w Dalekiem – uczniów 96
- Publiczna Szkoła Podstawowa w Sieczychach – uczniów 60
- Publiczna Szkoła Podstawowa w Wólce Grochowej – uczniów 39
- Publiczna Szkoła Podstawowa w Blochach – uczniów 139
- Gimnazjum Publiczne w Długosiodle – uczniów 226
- Gimnazjum Publiczne w Starym Bosewie – uczniów 131

Liczba jednostek wychowania przedszkolnego w gminie: 1 przedszkole samorządowe; 4 ośrodki przedszkolne położone poza siedzibą gminy. 2 z nich prowadzone przez Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Długosiodło, 2 kolejne są pod opieką Gminnego Centrum Informacji, Kultury, Sportu i Rekreacji. Działają również 4 oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych. W oddziale przy szkole podstawowej w Długosiodle chodzi 17 dzieci. Do oddziału w miejscowości Blochy, położonej 3 km od Długosiodła, uczęszcza 24 dzieci. W oddziale w miejscowości Dalekie (18 km) – 18 dzieci. W Sieczychach (21 km) – 10 dzieci. W niedługiej przyszłości zostanie otwarty pierwszy żłobek na terenie gminy.

Polityka edukacyjna gminy: Gmina nie posiada odrębnej polityki edukacyjnej. Cele strategiczne związane z rozwojem edukacji zapisane są w strategii rozwoju gminy. **Gmina podejmuje działania mające na celu podniesienie efektywności systemu edukacji, w tym także edukacji przedszkolnej.** Gmina, w celu zminimalizowania kosztów realizacji zajęć oświatowych, a zarazem zwiększenia liczby dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym podjęła starania, aby zmaksymalizować liczbę dzieci w wieku 6 lat, które rozpoczną w tym roku edukację w klasie pierwszej. W efekcie w oddziałach przedszkolnych ma zmniejszyć się liczba 6-latków przy jednoczesnym zwiększeniu się liczby miejsc dla 3 i 4-latków.

Liczba dzieci objętych edukacją przedszkolną w wieku 3 – 4 lata: 85%. Jest to liczba dzieci wszystkich rodziców, którzy wyrażają zainteresowanie edukacją przedszkolną.

Transport dzieci: Transport dzieci do szkół i przedszkoli realizuje prywatna firma przewozowa. Gmina zakupuje u przewoźnika odpowiednią ilość biletów dla dzieci. W każdym autobusie jest opiekun odpowiedzialny za bezpieczeństwo dzieci. Jeżeli w autobusie pozostaną wolne miejsca, może on zabierać innych pasażerów, świadcząc usługi komercyjne. Dzieci 3-4 letnie sporadycznie korzystają z dowozu do przedszkola i ośrodków przedszkolnych. Przywożeni są przez rodziców. Jeśli zaś korzystają, to jest to nieodpłatne. Opiekę nad dziećmi podczas dowozu dzieci do przedszkola sprawuje

opiekunem. Firma dowożąca uczniów została wyłoniona podczas przetargu. Gmina rozlicza się z przewoźnikiem na podstawie ilości sprzedanych biletów miesięcznych.

Współpraca GOPS: Współpraca Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej z placówkami wychowania przedszkolnego opiera się głównie na finansowaniu dożywiania dzieci z rodzin, które objęte są pomocą społeczną i tym, których rodzice wystąpią o wsparcie w tym zakresie. W roku ubiegłym GOPS finansował posiłki dla 88 dzieci.

Przedszkole samorządowe: Do przedszkola samorządowego w roku szkolnym 2011/2012 uczęszcza 95 dzieci. W tym jest 51 dzieci w wieku 3-4 lata, które podzielone są na dwie grupy. W przedszkolu utworzono grupę 5-latków liczącą 26 dzieci i grupę 6-latków liczącą 18 dzieci. Druga grupa 6-latków jest w oddziale przedszkolnym na terenie szkoły podstawowej w Długosiodle. Liczy 17 dzieci.

Kadra nauczycielska: składa się z 8 osób, z których 6 zatrudnionych jest w pełnym wymiarze godzin, 2 w niepełnym. Wśród nauczycieli zatrudnionych w pełnym wymiarze godzin 4 zatrudnionych ma tytuł nauczyciela mianowanego a 2 na umowę o pracę. Wszyscy nauczyciele mają ukończone studia wyższe drugiego stopnia z zakresu edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Uczestniczą w kursach podnoszących ich kwalifikacje zawodowe, głównie w organizowanych przez Towarzystwo Wiedzy Powszechnej i Centrum Doskonalenia Zawodowego Nauczycieli. Przedszkole zatrudnia 5 pracowników personelu pomocniczego i 2 stażystki. 4 osoby zatrudnione są na umowę o pracę. Jedna jest przydzielona z tzw. prac interwencyjnych.

Budżet: Przedszkole finansowane jest z budżetu gminy.

Czas pracy przedszkola: Zgodnie z ustawą, zajęcia odbywające się między godziną 8:00 a 13:00 są bezpłatne. Każda kolejna godzina kosztuje 1,66 zł i płacą za nią rodzice. Na zajęciach odbywających się po godzinie 13:00 zostaje około połowy dzieci. Przedszkole działa od godz. 7:00 do 16:00.

Odpłatność: Za każdą godzinę powyżej godziny 13.00 rodzice wnoszą dodatkową opłatę w wysokości 1,66 złotego za godzinę. Rodzice płacą również za posiłki 5 zł całodziennego wyżywienia (tzw. „wsad do kotła”).

Program: W przedszkolu realizowany jest zgodny z podstawą programową, program wychowania przedszkolnego zatwierdzony przez MEN „Razem w Przedszkolu” autorstwa Jolanty Andrzejewskiej i Jolanty Wieruckiej. Realizowany jest również autorski program edukacji przyrodniczej i ekologicznej stworzony przez jedną z nauczycielek zatrudnionych w przedszkolu „Z przyrodą na co dzień”.

Dodatkowe zajęcia: w ramach zajęć przedszkolnych organizowane są wyjazdy do Wyszkowa, Łowicza czy Warszawy, gdzie dzieci odwiedzają teatry czy kina.

Współpraca z rodzicami: W ramach współpracy z rodzicami organizowane są raz na miesiąc zajęcia otwarte. Rodzice, w ciągu jednego dnia, mogą uczestniczyć w zajęciach. Na prawie setkę dzieci w tych zajęciach uczestniczy przeważnie kilkoro rodziców.

Ośrodki przedszkolne w gminie Długosiodło

Na terenie gminy działają 4 ośrodki przedszkolne zlokalizowane w szkołach podstawowych w miejscowościach: Chrzczance Włościańskiej, Blochach, Dalekiem i Sieczychach. Dwa z nich prowadzone są przez Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Długosiodło, 2 kolejne przez Gminne Centrum Informacji, Kultury, Sportu i Rekreacji. W 2005 roku gmina Długosiodło włączyła się do projektu „Ośrodki Przedszkolne – szansa na dobry start”. Celem projektu, finansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, było wyrównanie szans edukacyjnych poprzez upowszechnienie innych form edukacji przedszkolnej dla dzieci w wieku 3-5 lat we wsiach. Projekt realizowała Fundacja Rozwoju Dzieci im. Amosa Komeńskiego. W ramach projektu w 2005 roku otwarte zostały 2 ośrodki przedszkolne. W roku następnym powstały jeszcze dodatkowo 3. Przez pierwsze dwa lata finansowane były przez Fundację, a później przeszły na finansowanie przez gminę. W chwili obecnej gmina utrzymuje cztery ośrodki przedszkolne.

Nauczyciele: W tej chwili są to studentki kierunków pedagogicznych, z ukończonymi studiami pierwszego stopnia w zakresie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej.

Dzieci uczestniczące w zajęciach przedszkolnych: Do każdego z ośrodków przedszkolnych uczęszcza średnio 15 dzieci w wieku 3-4 lata. Wszyscy rodzice, którzy mają dzieci w tym wieku i mieszkają na terenie gminy Długosiodło, dostają informację o możliwości uczestnictwa w zajęciach przedszkolnych. Lista sporządzana jest na podstawie ewidencji ludności.

Czas funkcjonowania ośrodka: czynne są 3 dni w tygodniu po 4 godziny.

Rodzice: Ważnym elementem w funkcjonowaniu ośrodków jest aktywność rodziców. Rodzice w momencie tworzenia ośrodków przedszkolnych pomagali remontować i przystosowywać pomieszczenia. Obecnie uczestniczą w zajęciach jako asystenci nauczyciela. W czasie zajęć mają możliwość zapoznania się z nowoczesnymi metodami pracy wspierającymi rozwój dzieci, kształcą własne umiejętności wychowawcze i uczą się współpracy z nauczycielami. Jest to szczególnie ważne w kolejnych etapach edukacji dziecka, gdyż rodzice rozumieją, jaką rolę pełni środowisko rodzinne.

Finansowanie: Działalność ośrodków przedszkolnych finansowana jest z budżetu gminy z funduszu profilaktyki uzależnień. Ze środków tych opłaca się wynagrodzenie nauczycieli. Są oni zatrudnieni na umowę o pracę na czas określony.

Odpłatność: Rodzice co miesiąc zobowiązali się wpłacać 10 zł na pokrycie potrzeb związanych z przyborami edukacyjnymi (tj. papier, kredki itp.). Rodzice płacą również za jeden posiłek dziennie 2.30 zł.

Dodatkowe koszty: utrzymania obiektu oraz koszty związane ze sprzątnięciem pomieszczeń i z zaopatrzeniem w środki czystości, pokrywa szkoła, na terenie której znajduje się ośrodek.

6.3 Prabuty – przedszkola niepubliczne

Charakterystyka gminy: gmina miejsko-wiejska z przeważającymi obszarami po PGR, położona w powiecie kwidzyńskim, województwo pomorskie. Prabuty 14 tysięczne miasto i gmina położone na południowo-wschodnim krańcu województwa pomorskiego, na zachodnich obrzeżach Pojezierza Iławskiego, na terenie historycznego Powiśla. Razem z terenem wiejskim Miasto i Gmina Prabuty tworzą obszar ponad 19 tys. ha. Obok Kwidzyna to drugie miasto powiatu kwidzyńskiego. Prabuty leżą na wzniesieniu przy zachodnim brzegu jeziora Liwieniec. W niedalekiej odległości leżą jeziora: Dzierzgoń, Sowica, Grażymowo i Orkusz. Administracyjnie gmina podzielona jest na 20 sołectw łączących 32 wsie.

Liczba jednostek wychowania przedszkolnego w gminie:

- Przedszkole Niepubliczne „Bartek – Jedyńka” prowadzone przez Panią Elżbietę Zalewską
- Przedszkole Niepubliczne „Miś Uszatek” prowadzone przez Panią Beatę Lewandowską

Polityka edukacyjna gminy: Gmina nie posiada odrębnej polityki edukacyjnej. Gmina nie posiada także strategii rozwoju, a jedynie Wieloletni Plan Inwestycyjny. Władze samorządowe podejmują działania mające na celu podniesienie efektywności systemu edukacji, w tym także edukacji przedszkolnej. Gmina-miasto Prabuty w celu zminimalizowania kosztów realizacji zajęć oświatowych i podniesienia jakości usług świadczonych edukacji przedszkolnej kontraktuje usługi w dwóch niepublicznych przedszkolach. Przedszkola te prowadzone są przez osoby prywatne.

Realizacja zadań edukacji przedszkolnej: W Prabutach zadania oświatowe w dziedzinie edukacji przedszkolnej realizują: Przedszkole Niepubliczne „Bartek – Jedyńka” oraz Przedszkole Niepubliczne „Miś Uszatek”. Do przedszkola „Bartek – Jedyńka” w roku 2010/11 uczęszczało 142 dzieci, w tym 43 sześciolatków. W roku 2011/2012 zgłosiło się 150 dzieci w tym 43 pięciolatków i 35 sześciolatków. Do przedszkola „Miś Uszatek” w roku 2010/2011 uczęszczało 130 dzieci, w tym 42 sześciolatków, zaś w roku szkolnym 2011/2012 do przedszkola uczęszczać będzie 150 dzieci, w tym 42 sześciolatków i 47 pięciolatków.

Transport dzieci: Do przedszkola uczęszzczają przede wszystkim dzieci z terenu miasta Prabuty. Dzieci mieszkające poza miastem dowożone są przez rodziców.

Współpraca z Urzędem Miasta i Gminy Prabuty: Podstawą działania dwóch niepublicznych przedszkoli w Prabutach jest porozumienie, jakie zawierają wyłonieni w ramach przetargu na dzierżawę pomieszczeń przedszkoli oferenci. Warunkiem uzyskania prawa do prowadzenia przedszkola jest wygranie przetargu na dzierżawę pomieszczenia przedszkolnego, będącego własnością władz samorządowych.

Przetarg: Przetarg dotyczy 5-letniego okresu dzierżawy obiektów przedszkola przez oferenta. W postępowaniu przetargowym ocenia się oprócz kwestii formalnych, takich jak kwalifikacje kadry kierowniczej, sytuacja finansowa przedsiębiorcy (niezależnie w opłacaniu podatków i składek) przede wszystkim koncepcję prowadzenia przedszkola.

Oferent prezentuje swoją koncepcję edukacji realizowaną w przedszkolu. Oferta edukacyjna powinna wykraczać poza podstawę programową wychowania przedszkolnego i uwzględniać opiekę specjalistyczną, w szczególności: logopedyczną, pedagogiczną, psychologiczną oraz zajęcia dodatkowe takie jak: rytmika i taniec, język obcy, zajęcia teatralne i plastyczne.

Oferent zobowiązany jest również do zaprezentowania planu finansowego, z podaniem źródeł finansowania oraz wyszczególnieniem składników opłat ponoszonych przez rodziców z uwzględnieniem, miesięcznej dotacji pochodzącej z budżetu Miasta i Gminy Prabuty (w roku 2011/2012 w wysokości 355 zł miesięcznie na jedno dziecko). W ofercie należy zaprezentować plan organizacyjny pracy przedszkola wraz ze strukturą zatrudnienia pracowników pedagogicznych i pracowników obsługi, w odniesieniu do maksymalnej liczebności dzieci w oddziale i prowadzenia oddziałów dla dzieci sześciolatków, objętych realizacją obowiązkowego rocznego przygotowania

przedszkolnego lub dzieci 5-letnich objętych prawem do odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego. Urząd miasta i gminy zastrzega sobie również minimalną liczbę personelu, jaki powinien zostać zatrudniony w przedszkolu – co najmniej 1 nauczycielki i 1 opiekunki do każdej grupy dzieci. Oferent zobowiązany jest do zaprezentowania planu remontów, jakie ma zamiar przeprowadzić. Ten zapis gwarantuje, że obiekt przedszkolny będący własnością gminy będzie utrzymany w we właściwym stanie technicznym.

Gmina ustala również warunki, na jakich będzie funkcjonować przedszkole. Dotyczy to zasad rekrutacji. W pierwszym rzędzie do przedszkola będą przyjmowane dzieci zamieszkałe w mieście i w gminie Prabuty. Gmina reguluje również kwestie odpłatności za przedszkole.

W warunkach prowadzenia przedszkola została określona maksymalna liczba dzieci na jeden oddział - nie powinna przekraczać 30 dzieci. Łączna liczba dzieci w przedszkolu nie powinna przekraczać 150 dzieci. Przewiduje się w okresie letnim miesięczną przerwę w pracy przedszkola. Przerwa ta powinna zostać wykorzystana na dokonanie remontów przewidzianych umową najmu lokalu i zgłoszonych w trakcie procedury przetargowej przez oferenta.

W warunkach określonych przez władze miasta zapisane są organy, jakie powinny funkcjonować w przedszkolu. W przedszkolu będzie funkcjonował organ społeczny, jakim jest Rada Rodziców.

W ocenie oferty poszczególnym jej elementom składowym przypisuje się zróżnicowane wagi:

- Ocena oferty edukacyjnej – waga kryterium max 40%
- Ocena planu finansowego planu finansowego – waga kryterium max 10%
- Ocena struktury zatrudnienia pracowników pedagogicznych i pracowników obsługi – waga kryterium max 10%
- Ocena planu remontów i wyposażenia przedszkola – waga kryterium max 30%
- Proponowana miesięczna kwota brutto czynszu dzierżawnego – waga kryterium max 10%

Zasady współpracy Gminy Prabuty z prowadzącymi przedszkola. Osoba prowadząca przedszkole zobowiązana jest do rozliczania udzielonej dotacji na zasadach Uchwały Nr XXXIX/225/2009 Rady Miejskiej w Prabutach z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie ustalenia trybu udzielania i rozliczania dotacji oraz trybu i zakresu kontroli prawidłowości wykorzystania dotacji udzielonych dla niepublicznych przedszkoli prowadzonych na terenie Miasta i Gminy Prabuty przez podmioty inne niż jednostki samorządu terytorialnego. Kwota dotacji na kolejne miesiące jest ustalona na podstawie

pisemnej informacji przedkładanej Burmistrzowi Miasta i Gminy Prabuty przez osobę prowadzącą jednostkę. Informacja ta zawiera dane o faktycznej liczbie dzieci uczęszczających do przedszkola według stanu na ostatni dzień miesiąca poprzedzającego złożenie takiej informacji. Obecnie miesięczna dotacja z budżetu gminy na jedno dziecko w przedszkolu wynosi 355 zł. Dotacja przeznaczona jest na dofinansowanie realizacji zadań jednostki w zakresie kształcenia, wychowania i opieki, w tym profilaktyki społecznej i może być wykorzystana wyłącznie na pokrycie wydatków bieżących jednostki. Ustaloną dotację osoba prowadząca otrzymywać będzie w 12 miesięcznych częściach. Umowa zawarta pomiędzy osobą prowadzącą przedszkole określa bardzo szczegółowo również procedury wstrzymania dotacji.

W okresie wakacyjnym wysokość dotacji nie ulegnie zwiększeniu ani zmniejszeniu w stosunku do miesiąca poprzedzającego ten okres. Środki otrzymane z dotacji jednostka zobowiązana jest wydatkować do 31 grudnia a środki z dotacji niewykorzystane w terminie, zobowiązana jest zwrócić Miastu i Gminie Prabuty oraz przedstawić roczne rozliczenie w wykorzystania dotacji. Urząd Miasta i Gminy Prabuty prowadzi bardzo szczegółową kontrolę wydatków ponoszonych przez przedszkole oraz kontroluje faktyczną liczbę dzieci uczęszczających do przedszkola.

Personel pracujący w przedszkolach

Przedszkole Bartek

Pracownicy pedagogiczni: 5 nauczycielek, z wykształceniem wyższym, kierunkowym

- Instruktorzy zajęć dodatkowych:
- instruktor zajęć rytmiczno-muzycznych
- instruktor tańca i gimnastyki korekcyjnej
- logopeda
- psycholog
- lektor języka angielskiego

Pracownicy obsługi:

- 5 pomocy nauczycielek, z wykształceniem średnim i wyższym
- 2 kucharki
- palacz-konserwator-ogrodnik.

Finansowanie przedszkoli: Przedszkola finansowane na zasadzie dotacji na jedno dziecko miesięcznie. Kwota dotacji w roku 2010/2011 wynosiła 306 złotych i 355 złotych w roku 2011/2012. *Oprócz tego działalność przedszkola finansowana jest z opłaty stałej wnoszonej przez rodziców.*

Odpłatność rodziców: składa się z dwóch czynników - opłaty stałej i tzw. stawki żywieniowej. Opłata stała w okresie pięcioletniego okresu, na jaki rozpisany zostaje konkurs na dzierżawę przedszkola nie może przekroczyć wysokości 10% najniższego wynagrodzenia. Obecnie opłata stała wynosi 135 złotych miesięcznie za jedno dziecko a opłata za całodzienne wyżywienie 6 złotych. Opłata stała jest bezzwrotna tzn. rodzice nie mogą się ubiegać o jej zwrot w przypadku nieobecności dziecka w przedszkolu. Zwrotowi podlega opłata „stawki żywieniowej”. Rodzice, których dochody są niższe od minimum socjalnego mogą ubiegać się o dofinansowanie na opłatę stałą. O taką pomoc rodzice zwracają się do Urzędu Gminy i Miasta Prabuty. Również rodzice, których dochody upoważniają do ubiegania się o bezpłatne posiłki otrzymują taką pomoc. GOPS opłaca w przedszkolu Miś Uszatek posiłki 65 dzieciom. W przedszkolu Miś Uszatek z zajęć 5-godzinnych bezpłatnych korzysta 3 pięcioletków i 1 sześciolatek. Jest to istotne, jeśli zważyć, że w Prabutach dla dzieci z obwodów szkolnych z terenu miasta, oddziały przedszkolne dla 5 i 6-latków zostały zorganizowane wyłącznie w przedszkolach.

Współpraca z rodzicami: W placówkach działają Rady Rodziców, jako organ statutowy.

Czas pracy przedszkoli: Przedszkole Bartek i Miś Uszatek są czynne od poniedziałku do piątku w godzinach od 6:00 do 17:00. W przedszkolach wydawane są 4 posiłki w godzinach: 8.30 – śniadanie; 11.30 – II danie obiadowe ;14:15 – zupa – I danie, 14:35 – podwieczorek

Program realizowany w przedszkolach:

Przedszkole Bartek

Praca dydaktyczna oparta na podstawie programowej wychowania przedszkolnego MEN realizowana jest według programu prof. Gruszczyk-Kolczyńskiej „Dziecięca matematyka” oraz programów autorskich nauczycieli przedszkola. Warsztaty teatralne prowadzone są przez aktorkę Teatru Dramatycznego w Elblągu.

Zajęcia dodatkowe realizowane w ramach opłaty stałej:

- język angielski (w każdej grupie wiekowej)
- zajęcia muzyczno-rytmiczne (w każdej grupie wiekowej)
- zajęcia taneczno-korekcyjne (grupy 4, 5, 6-latków)
- konsultacje psychologa (dla dzieci i rodziców)
- terapia logopedyczna (dla dzieci z wadami wymowy)

Przedszkole Miś Uszatek

Mając na uwadze wszechstronny rozwój dziecka w ramach opłaty stałej realizowana jest bogata oferta zajęć dodatkowych, służących rozwijaniu zainteresowań i zdolności dzieci:

- język angielski (już od 3-latków)
- rytmika (we wszystkich grupach wiekowych)
- religia
- zajęcia logopedyczne
- warsztaty muzyczne i gry na flażolecie, plastyczne, teatralne, ekologiczne, matematyczne, logicznego myślenia (szachy, warcaby), komputerowe, taneczne
- gimnastyka korekcyjna

Ponadto organizowane są wycieczki edukacyjne, wyprawy przyrodnicze, teatryki, koncerty muzyczne, przedszkolne muzykowanie.

Współpraca z rodzicami: W ramach współpracy z rodzicami organizowane są raz na miesiąc zajęcia otwarte. Rodzice w ciągu jednego dnia mogą uczestniczyć w zajęciach. W przedszkolu Bartek została przeprowadzona ankieta oceny funkcjonowania przedszkola przez rodziców. Wzięło w niej udział 80% rodziców, z których 89,87% wyraziło zadowolenie z oferty programowej przedszkola.

Wśród badanych 93,7% stwierdziło, że dziecko czuje się bezpiecznie w przedszkolu, a 92,4% było zadowolonych z warunków bytowych, w jakich przebywały dzieci. Również wysoko została oceniona osoba prowadząca oraz kadra nauczycielska przedszkola. Wśród badanych 89,87% rodziców stwierdziło, że dziecko ma właściwą opiekę w przedszkolu, zaś 87% wyraziło zadowolenie z pracy nauczyciela.

6.4 Grudusk – małe przedszkola wiejskie

Charakterystyka gminy: Grudusk jest gminą wiejską położoną w powiecie ciechanowskim, województwo mazowieckie. Zajmuje powierzchnię 96,7 km². Liczy ok. 4.054 mieszkańców zamieszkałych w 33 miejscowościach stanowiących 24 sołectwa, z których największe – miejscowość Grudusk liczy ok. 1.400 osób. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 42 osoby na km. W miejscowościach poniżej 200 mieszkańców zamieszkuje 60% ludności gminy. Liczba ta jest w miarę stała, chociaż od pewnego czasu rok rocznie liczba mieszkańców gminy maleje o ok. 30-40 osób. Głównym zajęciem jest rolnictwo. Głównymi uprawami są: rzepak, pszenica, jęczmień oraz buraki cukrowe. W hodowli dominuje tucz trzody chlewnej oraz chów bydła mlecznego. Na terenie gminy działa 751 gospodarstw rolnych, o średniej wielkości 12 ha. Najwięcej jest gospodarstw w przedziale 15- 50 ha.

Polityka edukacyjna gminy: Gmina nie ma strategii edukacyjnej. Zarówno w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych jak i Strategii Rozwoju Gminy, są wzmianki dotyczące edukacji, w tym wychowania przedszkolnego.

Historia powstania działających obecnie placówek wychowania przedszkolnego: W 1996 roku zostało zamknięte przedszkole samorządowe ze względu na bardzo małe zainteresowanie. Na 7 dzieci było 5 osób prowadzących placówkę. Do 2002 roku na terenie gminy nie było ani jednej placówki wychowania przedszkolnego. W 2002 roku został ogłoszony konkurs przez Polską Fundację Dzieci i Młodzieży w ramach projektu „Tam gdzie nie ma przedszkola”. Wybrano 8 gmin, w tym gminę Grudusk. Do zadań władz gminy należało wyszukanie osób mieszkających na terenie gminy, mogących pracować w przedszkolu. Nie musiały być to osoby z wykształceniem pedagogicznym. Zostały wyszkolone przez Fundację i z jej środków powstały 3 ośrodki przedszkolne – jeden w Humięcinie, dwa w Grudusku. Działały one przez 3 dni w tygodniu po 3 godziny. Ze względu na problemy lokalowe, do ośrodka w Grudusku dzieci przychodziły na dwie zmiany.

Na początku w zajęciach uczestniczyło kilkoro dzieci w każdej grupie. Z czasem, rodzice coraz chętniej oddawali swoje dzieci. Główną motywacją było to, że zajęcia są darmowe. Podkreślali jednak zmiany rozwojowe u dzieci chodzących już do ośrodków, chcieli, aby ich dzieci, również miały możliwość pełnego rozwoju pod okiem specjalistów.

W latach późniejszych opiekę nad programem przejęła Fundacja Rozwoju Dzieci im. A. Komeńskiego. W tej chwili zakończyło się wsparcie ze strony fundacji i gmina przejęła na siebie obowiązek finansowania ośrodków.

Działające placówki wychowania przedszkolnego: W tej chwili na terenie gminy działają 2 punkty przedszkolne (oba w Grudusku) i 1 zespół wychowania przedszkolnego (we wsi Humięcin). W grupach są dzieci w wieku 3 i 4 lata.

Liczba dzieci objętych edukacją przedszkolną w wieku 3 – 4 lata: W sumie zapisanych jest ok. 40 dzieci, co stanowi 50% dzieci w tym wieku mieszkających na terenie gminy.

Transport dzieci: Gmina nie zdecydowała się ze względu na bezpieczeństwo dzieci na korzystanie z transportu publicznego. Ma dwa autobusy, które dowożą dzieci do szkoły. Punkty przedszkolne i zespół wychowania przedszkolnego działają przy szkołach, więc młodsze dzieci też mogą z niego korzystać. W autobusie jest opiekun. Rodzice wolą jednak sami odwieźć dziecko. Stosunkowo mało dzieci korzysta z dowozu autobusem.

Edukacja przedszkolna dla wszystkich: Władze zdecydowały się na przekształcenie ośrodków przedszkolnych w punkty i zespoły, ze względu na możliwość zatrudnienia w nich nauczycieli z Karty Nauczyciela. W placówkach tych realizowane są programy zgodne z podstawą programową. Oficjalnym programem jest program pt.: „W kręgu zabawy” autorstwa Jadwigi Pytlarczyk. Faktycznie jest dużo elementów z programu „Dobry start przedszkolaka”. Program ten jest stworzony przez Monikę Rościszewską-Woźniak, która pracuje w Fundacji im. A. Komeńskiego. Osoby zatrudnione w przedszkolu cały czas się kształcą. Kontynuują szkolenia organizowane przez Instytut Komeńskiego, realizujący szkolenia z zakresu edukacji żłobkowej, przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Programy szkoleń są wynikiem i kontynuacją wieloletniej pracy psychologów i pedagogów skupionych wokół Akademii Komeńskiego, działającej do 2011 roku w ramach Fundacji Rozwoju Dzieci im. J.A. Komeńskiego. Widać to w sposobie prowadzenia zajęć, w organizacji przedszkola. Władze gminy planują utworzenie dodatkowej grupy całodziennej, dla dzieci, których rodzice pracują. Tą inicjatywę planują częściowo sfinansować ze środków Fundacji Eco Lider. W ramach tej inicjatywy do programu przedszkola należy nauka języka angielskiego i rytmika. Władze samorządowe chcą włączyć do programu wychowawczego również zajęcia logopedyczne. Na potrzebę takich zajęć zwracali uwagę rodzice dzieci uczęszczających obecnie do przedszkola.

Współpraca z rodzicami: Rodzice są bardzo mocno włączani w pracę przedszkola jak: remonty, naprawy i wsparcie w trakcie wycieczek, wspólne organizowanie imprez, a przede wszystkim regularne dyżury w przedszkolu. Co kilkanaście dni każdy rodzic przez cały dzień pracy wspiera wychowawcę w opiece nad dziećmi. Jedyne opłaty, jakie ponoszą rodzice to 10 zł miesięcznie na przybory szkolne, takie jak: kredki, bloki i zeszyty.

Posiłki: Ponieważ placówki są w szkołach, dzieci mogą korzystać z tamtejszej stołówki. Codziennie wydawany jest jeden posiłek (zupa, albo drugie) koszt posiłku to 1,80 złotych. Dzieci z grup przedszkolnych rzadko korzystają ze stołówki, przynoszą zazwyczaj kanapki. GOPS finansuje posiłki dla potrzebujących.

Rola władz samorządowych w budowaniu systemu edukacyjnego: Wójt gminy jest osobą bardzo zaangażowaną w rozwój placówek wychowania przedszkolnego. Jest motorem wielu projektów i czuwa nad ich realizacją. Był w stanie odpowiedzieć na pytania odnośnie statystyk, dzieci uczęszczających na zajęcia, kwalifikacji nauczycieli zatrudnionych w placówkach i wielu innych zagadnień.

6.5 Lubawa – przedszkola prowadzone przez Gminy Ośrodek Pomocy Społecznej

Charakterystyka gminy: Gmina wiejska Lubawa w powiecie iławskim, województwo warmińsko-mazurskie zajmuje obszar 237 km². Gmina ta jest jedyną gminą wiejską otaczającą miasto Lubawa. Tworzy to dosyć interesującą relację pomiędzy tymi dwoma jednostkami administracyjnymi. W mieście Lubawa mieszka około 9.300 osób. Działa tam przedszkole, do którego w roku szkolnym 2011/2012 uczęszcza 307 dzieci w wieku 3-6 lat podzielonych na 7 grup przedszkolnych oraz 6 przygotowania przedszkolnego. Placówka czynna jest od poniedziałku do piątku w godzinach: grupy przedszkolne od 6.30 – 16.00, grupy 5 godzinne dla dzieci 5 i 6-letnich od 7.00-12.00, 12.15-17.15, 14.00-19.00. Przedszkole zatrudnia 37 osób: 17 nauczycielek (w tym dyrektor, 2 specjalistów logopedii, psycholog oraz katecheta i 17 pracowników obsługi i administracji).

W gminie wiejskiej Lubawa mieszka 10.728 osób w 37 miejscowościach, które tworzą 27 wsi sołeckich: Byszwałd, Czerlin, Fijewo, Gierłoż, Grabowo, Gutowo, Kazanice, Losy, Lubstyn, Lubstynek, Ludwichowo, Łążyn, Mortęgi, Omule, Pomierki, Prątnica, Raczek, Rakowice, Rożental, Rumienica, Sampława, Szczepankowo, Targowisko, Tuszewo, Wałdyki, Zielkowo i Złotowo. Wśród gmin wiejskich wyróżnia się jeden z najwyższych wskaźników gęstości zaludnienia wynoszący w 2003 roku 45 osób na

1 km². Na przestrzeni ostatnich 25 lat liczba mieszkańców stale rośnie. Większość posiada małe gospodarstwa rolne. Na terenie gminy jest kilka osiedli po PGR. Ze względu na zmiany w profilu produkcji mieszkańcy osiedli po PGR nie znajdują w nich pracy. W tej sytuacji odpływ mieszkańców z terenu gminy wydaje się zjawiskiem naturalnym. Osoby decydujące się na migrację czynią to w większości z przyczyn ekonomicznych. Z punktu widzenia przyszłych potrzeb rozwojowych gminy, migracja jest zjawiskiem negatywnym, ponieważ utrzymywanie się migracji (głównie młodzieży) prowadzi do deformacji struktury demograficznej w gminie, co z kolei ograniczyć może w przyszłości możliwości rozwojowe.

Strategia rozwoju edukacji: Funkcjonowanie innych form edukacji przedszkolnej w gminie Lubawa zostało zapisane w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Lubawa do 2015 roku. Kolejnym dokumentem, w którym zapisane zostały formy edukacji wczesnopreszkolnej jest Lokalny Program Opieki nad Dzieckiem i Rodziną w Gminie Lubawa na lata 2006–2010.

Placówki edukacji przedszkolnej realizowane w formie grup zabawowych:

W gminie wiejskiej Lubawa przyjęto jako optymalne rozwiązanie prowadzenie edukacji przedszkolnej w ramach innych form realizowanych poza systemem oświaty. W gminie za realizowanie zadań oświatowych w zakresie edukacji wczesnopreszkolnej 3-4-latków odpowiada Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. W przypadku gminy Lubawa przesłanką do wytypowania GOPS do realizowania zadań oświatowych był brak wyspecjalizowanego, profesjonalnego podmiotu zajmującego się rozwiązywaniem problemów społecznych na poziomie lokalnym. Również nie bez znaczenia było osobiste zaangażowanie kierownika GOPS w rozwiązanie problemu edukacji przedszkolnej, a także wsparcie ze strony fundacji im.A. Komeńskiego. Wcześniej pracownicy GOPS uczestniczyli w programie Centrum Aktywności Lokalnej (CAL). Celem programu było przygotowanie różnego typu instytucji do pełnienia funkcji animacyjnych a także aktywizacja mieszkańców. Były to podwaliny do utworzenia grup zabawowych. Warunkiem utworzenia takiej grupy był aktywny udział rodziców w prowadzeniu grupy zabawowej. Kierujący Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej uznali, że edukacja przedszkolna jest tym obszarem aktywności, którym należy się zająć. W tym czasie było to jedno z istotniejszych wyzwań dla GOPS i dla społeczności lokalnej.

Utworzenie grup zabawowych spowodowało, że rodzice zainteresowali się tą formą edukacji przedszkolnej. Rokrocznie wzrastała liczba dzieci uczestniczących w tego typu zajęciach. Udział dzieci w wieku 3-5 lat w grupach zabawowych w poszczególnych latach kształtował się następująco: 2005 r. – 9%; 2006 r. – 19%; 2007 r. – 32%; 2008 r. – 38%; 2009 r. – 46%. W roku 2010 osiągnął poziom 48%

czyli 190 dzieci. Obecnie w roku szkolnym 2011/2012 w zajęciach grup przedszkolnych uczestniczy 145 dzieci w wieku 3-4 lata i pewna grupa 2-latków. Grupy zabawowe zostały zorganizowane w 14 miejscowościach. W każdej grupie zabawowej uczestniczy od 15 do 20 dzieci. Dzieci przynoszą ze sobą z domu kanapki. Niekiedy w szkołach, gdzie przygotowywane są gorące posiłki, wydawana jest również zupa.

Odpłatność: Rodzice wpłacają co miesiąc 10 złotych na fundusz grupy zabawowej, z której opłacane są wszelkiego rodzaju pomoce, a także słodycze dla dzieci.

Godziny prowadzenia zajęć: Zajęcia trwają przez 4 godziny 5 dni w tygodniu w zależności od tego, w jakich pomieszczeniach są realizowane. Gdy odbywają się w świetlicach wiejskich prowadzone są od godziny 8.00 do 12.00 lub 9.00 do 13.00, jeżeli odbywają się w pomieszczeniach szkół to prowadzone są od godziny 13.30 do 17.30.

Nauczyciele: Zajęcia prowadzi wykwalifikowani wychowawcy z przygotowaniem pedagogicznym realizując program edukacji przedszkolnej wprowadzony przez fundację Komeńskiego. Nauczyciele zatrudnieni są na etacie w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej na umowę o pracę.

Uczestnictwo rodziców w zajęciach przedszkolnych: Rodzice obowiązkowo uczestniczą w zajęciach grup zabawowych, wypełniając funkcję pomocy nauczycieli. Każdy rodzic ma obowiązek dyżurowania w czasie zajęć przedszkolnych. Zwykle odbywa się to raz na miesiąc. Duży nacisk kładziony jest na integrację dzieci w społeczności lokalnej poprzez uczestnictwo w imprezach okolicznościowych takich jak Majowy Piknik Dziecięcy i Mikołajki.

Miejsce realizowania zajęć: Grupy zabawowe wykorzystują komunalną infrastrukturę – budynki szkół podstawowych świetlic wiejskich, świetlic środowiskowych, centrów aktywności lokalnej. W zależności tego, w jakich pomieszczeniach odbywają się zajęcia, prowadzone są one przed południem lub po południu.

Literatura

1. Al-Khamisa D., Edukacja przedszkolna a integracja społeczna. Wyd. ŻAK Wydawnictwo Akademickie, 2006.
2. Andrzejewska J. Wierucka J., Razem w przedszkolu. Wyd. WSiP, 2010.
3. Bański J., Typy obszarów funkcjonalnych w Polsce. IGiPZ PAN, Warszawa 2009.
4. Bański J. Czapiewski K., Identyfikacja i ocena czynników sukcesu społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich. Warszawa 2008.
5. Bański J., Stola W., Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce. Studia Obszarów Wiejskich, tom 3, Warszawa 2002.
6. Bilewicz-Kuźnia B. Parczewska J., Ku dziecku. Wyd. Nowa Era, 2010.
7. Bulera M. Żuchelkowska M., Edukacja przedszkolna z partnerskim udziałem rodziców. Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2006.
8. CBOS BS/32/2010, Gotowość Polaków do współpracy. Warszawa 2010.
9. Czarnecki A., Obszary wiejskie, urbanizacja wsi, rozwój wielofunkcyjny, rolnictwo wielofunkcyjne – przegląd pojęć, [w:] Rosner A. (red.) Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich. IRWiR PAN, Warszawa 2005, 233-254.
10. Czarnecki A., Rola urbanizacji w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich. IRWiR PAN, Warszawa 2009.
11. Czeglik A., „Programy wychowania przedszkolnego (przewodnik nauczyciela)” w „Bliżej Przedszkola”, grudzień 2010.
12. Duczkowska-Małyś K., Typologia obszarów wiejskich – kryteria delimitacji w świetle doświadczeń krajów Unii Europejskiej, [w:] Więckowicz Z. (red.) Przekształcenia obszarów wiejskich makroregionu południowo-zachodniego, tom 1, Wydawnictwo Akademii Rolniczej we Wrocławiu, Wrocław 1999.
13. Duczkowska-Małyś K., Przyszłość polityki rozwoju obszarów wiejskich. Możliwe scenariusze. Dylematy i wyzwania. Ekspertyza MRR 2009.
14. Fedyszak-Radziejowska B., Społeczności wiejskie pięć lat po akcesji do UE – sukces spóźnionej transformacji [w:] Raport o stanie wsi. Polska 2010. Wilkin J., Nurzyńska I. (red. nauk.), Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010.
15. Frenkel I., Ludność wiejska [w:] Raport o stanie wsi. Polska wieś 2010. Wilkin J., Nurzyńska I. (red. nauk.), Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010.
16. Gumkowska M., Herbst J., Radecki P., Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badania 2008. Stowarzyszenie Klon/Jawor.
17. GUS Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2008/2009, Warszawa 2009.
18. GUS Prognoza ludności na lata 2008-2035. GUS, Warszawa 2009.
19. GUS Rocznik statystyczny rolnictwa 2009. Warszawa 2009.
20. GUS Aktywność ekonomiczna ludności Polski. I kwartał 2010. Warszawa 2010.

21. GUS Bezrobocie rejestrowane. I kwartał 2010r. Warszawa 2010.
22. GUS Charakterystyka obszarów wiejskich w 2008r. Warszawa 2010.
23. GUS Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski w latach 2000-2009. Materiały na konferencję prasową w dniu 28.01.2010r. Warszawa 2010.
24. Kanka.L., „Rola rodziny i przedszkola w procesie adaptacji dziecka trzyletniego do warunków przedszkola”, <http://www publikacje.edu.pl>,
25. Klim-Klimaszewska. A., Trzylatek w przedszkolu. Gotowość dziecka trzyletniego do podjęcia edukacji przedszkolnej” wyd. Erica, 2010.
26. Komornicki T., Śleszyński P., Typy obszarów wiejskich pod względem powiązań funkcjonalnych i relacji miasto-wieś, [w:] Bański J. (red.) Studia Obszarów Wiejskich, tom 16/2009.
27. Poczta W., Przemiany w rolnictwie [w:] Raport o stanie wsi. Polska 2010. Wilkin J., Nurzyńska I. (red. nauk.), Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010.
28. Putkiewicz E., Żytko M., Szanse przedszkolaków na pomyślność”. Edukacja i Dialog, 2003, nr 7.
29. Pytlarczyk J., W kręgu zabawy. Program wychowania przedszkolnego”. Wyd. Juka 91, 2011.
30. Rakowska J., Klasyfikacja gmin w Polsce według poziomu rozwoju w latach 2004 i 2008, [w:] Stawicki M. (red.), Fundusze europejskie w gminach: rozwój lokalny, wykorzystanie środków UE, rekomendacje dla samorządów, dokument elektroniczny MRR, Warszawa 2010.
31. Rosner A., Stanny M., Zróżnicowanie poziomu rozwoju obszarów wiejskich w Polsce według komponentu społecznego [w:] Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich a zróżnicowanie dynamiki przemian, Rosner A. (red. nauk.), IRWiR PAN, Warszawa 2007.
32. Rościszewska-Woźniak M., Dobry start przedszkolaka. Wyd. ŻAK Wydawnictwo Akademickie, 2010.
33. Tokarska E. Kopała J., „Zanim będę uczniem”. Wyd. Edukacja polska, 2010.
34. Włoch A. Włoch S., Diagnoza całościowa w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Wybrane problemy i rozwiązania. Wyd. ŻAK Wydawnictwo Akademickie, 2009
35. Wilkin J., Obszary wiejskie w warunkach dynamizacji zmian strukturalnych, [w:] Ekspertyzy do Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020, Tom 1, MRR, Warszawa 2007.
36. Zahorska M., Edukacja przedszkolna w Polsce – szanse i zagrożenia”. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2003.

Załącznik. Zagadnienia metodologiczne

Klasyfikacja gmin wiejskich i wybór gmin do badań

W wyborze gmin postanowiliśmy przyjąć kryteria funkcjonalne i odejść od tradycyjnie stosowanej definicji obszarów wiejskich. W definicji przyjętej w UZPORR, do „obszarów wiejskich” zalicza się tereny położone poza granicami administracyjnymi miast, miasta do 5 tys. mieszkańców, oraz miasta do 20 tys. mieszkańców, w których nie ma szkół ponadgimnazjalnych kończących się maturą. Definicja ta jest bardzo szeroka i nie uwzględnia specyfiki i różnorodności terenów wiejskich w Polsce²⁷.

W diagnozie edukacji przedszkolnej na obszarach wiejskich należy odnieść się do czynników, które w istotny sposób różnicują sytuację życiową mieszkańców miast, miasteczek oraz wsi. Obszary wiejskie cechuje wielka różnorodność wynikająca z położenia geograficznego, sieci osadniczej, zajęć ludności, poziomu i wielkości ubóstwa, dochodów jednostek samorządu terytorialnego, powiązań komunikacyjnych, odległości od ośrodków miejskich. Generalnie obszary wiejskie charakteryzują się uboższą infrastrukturą otoczenia edukacji i niskim poziomem oferty instytucji kultury. Obszary wiejskie – średnio – dysponują gorszą, w porównaniu do miast, bazą edukacyjną, mierzoną liczbą pracowni przedmiotowych, liczbą sal gimnastycznych i oczywiście uboższą ofertą edukacyjną typu: zajęcia dodatkowe, koła zainteresowań, oferta języków obcych²⁸. Pomimo tego, że w ostatnich latach samorządy poczyniły wiele na rzecz polepszenia swojej infrastruktury, to jednak jakość usług świadczonych na obszarach wiejskich, a związanych ze sferą około edukacyjną, jest bardzo niska.

Typy funkcjonalne obszarów wiejskich w wybranych podejściach badawczych to:

- Gminy w aglomeracjach, turystyczne, przygraniczne i popegeerowskie²⁹.
- Obszary wiejskie rolnicze, rolniczo-przemysłowe, przemysłowe, uprzemysławiane, usługowe (struktura gospodarki i stopień uprzemysłowienia);
- Obszary otaczające duże aglomeracje, obszary w otoczeniu miast średniej wielkości, obszary czysto wiejskie, pozbawione bliskości ośrodków miejskich³⁰;

---

²⁷ Rakowska J. Wojewódzka-Wiewiórska A., *Zróźnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce – stan i perspektywy rozwoju w kontekście powiązań funkcjonalnych*. Ekspertyza wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010. s. 5.

²⁸ Strzeмиńska A. Wiśnicka M., *Młodość ma wsi*. Raport z Badań. Pracownia Badań Innowacji – Stocznia, Warszawa 2011. s. 24

²⁹ Kaczmarek T., *Funkcje gospodarcze obszarów wiejskich w Polsce*, [w:] Głębocki P. (red.) *Przestrzenna transformacja struktury agrarnej a wielofunkcyjny rozwój wsi w Polsce*, Poznań 1998.

- Obszary o przewadze funkcji rolniczych, z takim samym udziałem różnych funkcji, o przewadze leśnictwa, funkcji turystyczno-wypoczynkowych, przewadze funkcji pozarolniczych lub silnie zurbanizowane (sposób użytkowania powierzchni)³¹.
- Typy rolnicze, rolniczo-przemysłowe, rolniczo-usługowe, przemysłowe, przemysłowo-rolnicze, przemysłowo-usługowe, usługowe, usługowo-rolnicze, usługowo-przemysłowe oraz te z brakiem funkcji dominującej (sektorowa struktura zatrudnienia, dotyczy małych miast)³²;
- Obszary wiejskie monofunkcyjne rolnicze o przewadze funkcji: rolniczej, turystycznej, leśnej oraz obszary wiejskie o funkcjach mieszanych³³.

Dla naszych celów badawczych, wykorzystując wcześniej przytoczone klasyfikacje, zaproponowane zostały następujące typy obszarów wiejskich i przypisane im gminy, w których prowadzone były badania:

1. Zintegrowane obszary wiejskie w pobliżu miast – gmina wiejska Dywity – województwo warmińsko–mazurskie, gmina wiejska Rokitnica – województwo wielkopolskie;
2. Pośrednie obszary wiejskie o dużym znaczeniu rolnictwa, których integralną częścią są małe miasteczka w podziale na dwie kategorie:
  - a. O przeważających gospodarstwach indywidualnych: gmina miejsko-wiejska Czersk – województwo pomorskie, gmina miejsko-wiejska Brusy – województwo pomorskie, gmina wiejska Budzyń – województwo wielkopolskie;
  - b. O przeważających gospodarstwach wielkoobszarowych z osiedlami po PGR: gmina Jabłonowo Pomorskie – województwo kujawsko-pomorskie, gmina miejsko-wiejska Prabuty – województwo pomorskie, gmina miejsko-wiejska Mieścisko – województwo wielkopolskie;
3. Obszary wiejskie peryferyjne: gmina wiejska Przesmyki – województwo mazowieckie, gmina wiejska Grudusk – województwo mazowieckie, gmina wiejska Rudka – województwo podlaskie, gmina wiejska Zbójna – województwo podlaskie, gmina wiejska Świecie nad Osą –

---

³⁰ Duczkowska-Małysz K., *Typologia obszarów wiejskich – kryteria delimitacji w świetle doświadczeń krajów Unii Europejskiej*, [w:] Więckowicz Z. (red.) *Przekształcenia obszarów wiejskich makroregionu południowo-zachodniego*, tom 1, Wydawnictwo Akademii Rolniczej we Wrocławiu, Wrocław 1998.

³¹ Bański J., Stola W., *Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce*, Studia Obszarów Wiejskich, tom 3, Warszawa 2002.

³² Szafrąńska E., *Przemiany struktury funkcjonalnej miast województwa łódzkiego*, [w:] Stodczyk J. Red. *Przemiany bazy ekonomicznej i struktury przestrzennej miast*, Opole 2002.

³³ Bański J., *Typy obszarów funkcjonalnych w Polsce*. IGIPIZ PAN, Warszawa. 2009.

województwo kujawsko-pomorskie, gmina wiejska Sońsk – województwo mazowieckie, gmina wiejska Lubawa – województwo warmińsko-mazurskie;

4. Wielofunkcyjne obszary wiejskie o zróżnicowanych źródłach utrzymania ludności: gmina wiejska Cegłów – województwo mazowieckie, gmina wiejska Długosiodło – województwo mazowieckie, gmina wiejska Koźminek - województwo wielkopolskie.

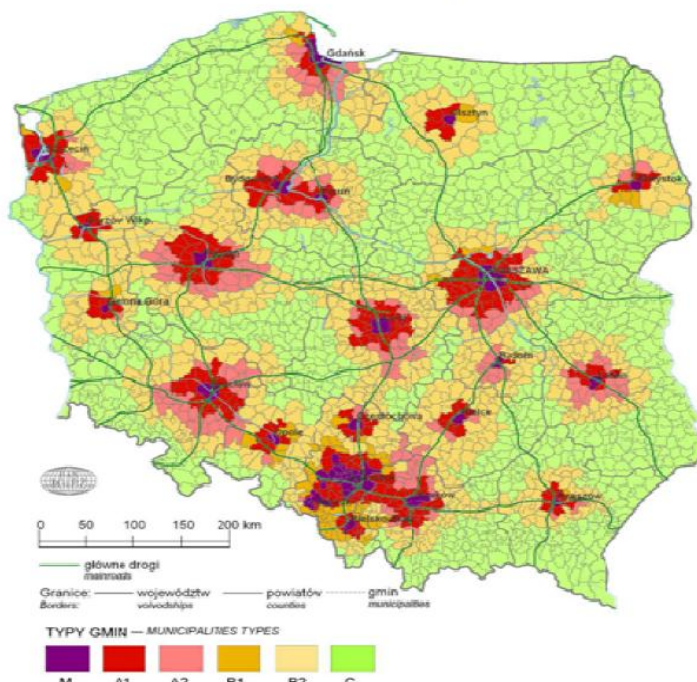
W pierwszym typie obszarów wiejskich – gmin położonych wokół wielkich miast – główne dochody mieszkańców pochodzą ze źródeł pozarolniczych, a rolnictwo odgrywa niewielką rolę w strukturze gospodarki. Są to tereny powiązane funkcjonalnie z wielkimi miastami. Ich mieszkańcy korzystają z infrastruktury i instytucji edukacji, kultury i sportu wielkiego miasta. Rodzice dowożą dzieci do szkół w mieście, a także bardzo często do położonych tam przedszkoli. Miasta tworzą dla tych obszarów podstawowy rynek pracy. Gminy wiejskie okalające miasta mają o wiele lepszą sytuację ekonomiczną niż pozostałe gminy wiejskie, gdyż ich budżety kształtują przede wszystkim udział w podatku PIT oraz CIT. Przykładami terenów wiejskich tego typu są gmina: Czerwonak, Lesznów, Wieliszew, Nowosolna, Rokitnica, Dowity. W przypadku Warszawy obszar oddziaływania sięga do 80 km od centrum miasta, zaś w przypadku pozostałych aglomeracji – do 60 km (Wrocław, Trójmiasto, Poznań, Kraków). Z analizy poziomu i dynamiki rozwoju społeczno – gospodarczego gmin wiejskich wykonanej w 2008 r. jednoznacznie wynika, że te właśnie gminy mają najwyższy wskaźnik rozwojowy³⁴.

---

³⁴ Rosner A. Stanny M, Heffner K., *Zróżnicowanie poziomu rozwoju obszarów wiejskich*. IRWiR Pan Warszawa 2008. s. 220.

Strefy oddziaływania miast

Objaśnienia:

M – rdzenie ośrodków miejskich; A1 – strefa najsilniejszego rzeczywistego oddziaływania (rzeczywista strefa podmiejska); A2 – strefa najsilniejszego potencjalnego oddziaływania (potencjalna strefa podmiejska); B1 – słabo dostępna strefa silnego oddziaływania; B2 – strefa słabego potencjalnego oddziaływania (potencjalna strefa zewnętrzna); C – strefa peryferyjna. Ocenia się, że strefa peryferyjna, która przy obecnym stopniu rozbudowy infrastruktury transportowej ma ograniczone szanse wiązania swojego rozwoju z dużymi ośrodkami, zajmuje ponad 50% powierzchni kraju i skupia ponad 30% jego ludności.

Źródło: Komornicki T., Śleszyński P., (2009): *Typy obszarów wiejskich pod [...]*.

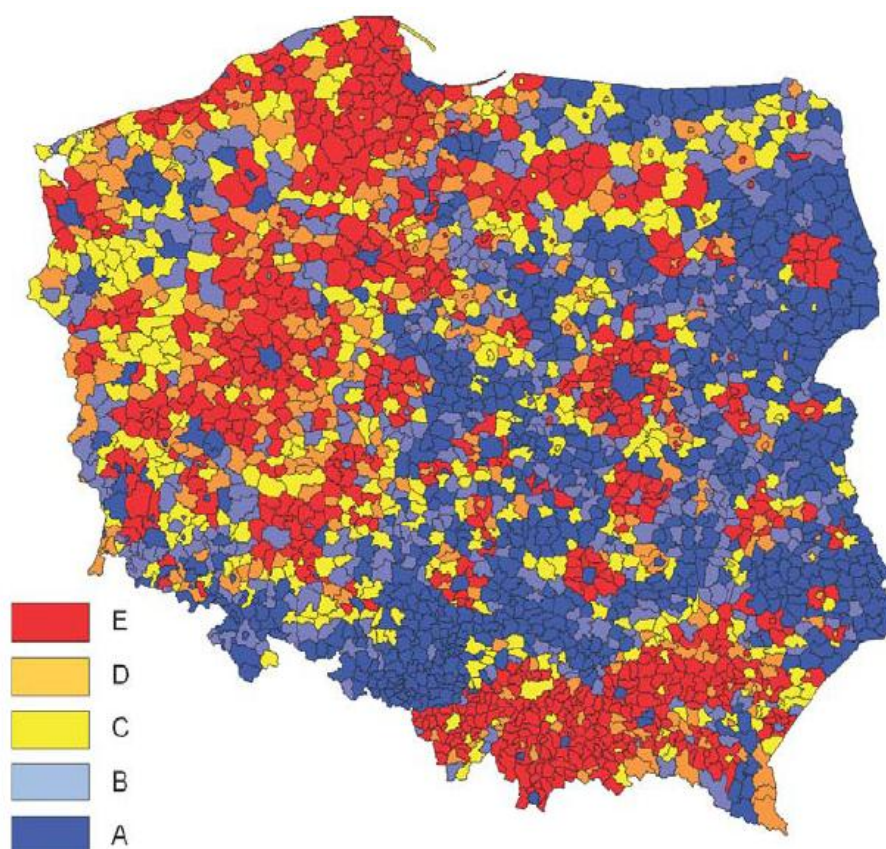
Obszary drugiego typu – są to pośrednie obszary wiejskie o dużym znaczeniu dla rolnictwa, których integralną częścią są małe miasteczka, spełniające funkcje administracyjne, usługowe i zaopatrzenia ludności. W przypadku tego typu gmin, mających status miejsko-wiejskich, główna działalność pozarolnicza skupia się na terenie miasta, również w zakresie usług a niekiedy też edukacji, w tym także przedszkolnej. Obszary drugiego typu, ze względu na strukturę społeczną, można podzielić na dwie podkategorie: o przeważającej liczbie mieszkańców zatrudnionych w gospodarstwach indywidualnych oraz przeważającej liczbie mieszkańców nierolników – byłych pracowników PGR i ich rodzin. Obecnie w miejscu byłych PGR powstały wielkoobszarowe gospodarstwa rolne, które w niewielkim zakresie zatrudniają pracowników byłych PGR, co głównie wynika ze zmian w produkcji rolnej. Różnica między tymi dwoma typami obszarów widoczna jest przede wszystkim w skali ubóstwa oraz zaangażowaniu gmin w pomoc społeczną. Na obszarach zdominowanych przez indywidualne gospodarstwa rolne skala zjawisk patologii społecznej jest znacznie mniejsza niż w gminach po PGR-owskich.

Obszary wiejskie trzeciego typu to tereny peryferyjne charakteryzujące się niską i stale zmniejszającą się gęstością zaludnienia, dominacją gospodarstw o małym obszarze i niskiej sile ekonomicznej,

wysokiej stopie bezrobocia ukrytego oraz słabo rozwiniętej infrastrukturze. Obszary te położone są z dala od ośrodków miejskich, co ogranicza możliwość kontaktu z instytucjami kultury i nauki. Gminy z tego obszaru są słabe ekonomicznie i nie dysponują odpowiednimi zasobami kapitału ludzkiego. Problemem tych obszarów są niskie dochody ludności z tytułu prowadzonej gospodarki rolnej oraz trudność z uzyskaniem pracy w zawodach pozarolniczych w miejscu zamieszkania. Większość ekspertów upatruje źródeł słabszego rozwoju wsi w peryferyjnym usytuowaniu tych gmin, z dala od węzłów komunikacyjnych i centrów przemysłowo-handlowych. Inna kategoria przyczyn wiąże się z czynnikami historycznymi i społecznymi, utrudniającymi proces partycypacji obywatelskiej i aktywności społecznej. Gminy peryferyjne nie są w stanie przełamać stagnacji, lub mają bardzo wolny wzrost gospodarczy, opierający się jedynie o własny potencjał ludzki, gospodarczy i finansowy. Niski poziom wykształcenia mieszkańców wsi ogranicza możliwości i przepływ technologii, pogłębia procesy marginalizacji. Proces ten pogłębia się za sprawą emigracji najbardziej aktywnych mieszkańców tych obszarów.

Obszary wielofunkcyjne to gminy o zróżnicowanych źródłach utrzymania ludności, gdzie gospodarstwa domowe rozwijają się wokół działalności pozarolniczej, takich jak: usługi, turystyka, praca zarobkowa za granicą, praca najemna, itp. Gminy położone na tych obszarach dysponują dosyć dobrą infrastrukturą edukacyjną, szkołami i przedszkolami. Charakteryzują się znacznie wyższym poziomem kapitału ludzkiego mierzonym wykształceniem, poziomem aktywności ekonomicznej (czynni zawodowo oficjalnie i nieoficjalnie – praca na czarno, turystyka). Obszary te wykazują się stabilnością pod względem gęstości zaludnienia. W niektórych gminach obserwujemy przyrost liczby mieszkańców.

Tendencje zmian liczby ludności (wskaźnik $Z_{ij}(t)$) w stosunku do średniej krajowej w okresie 1995–2005

A – stale negatywne, B – przewaga negatywnych, C – mieszane,
D – przewaga pozytywnych, E – stale pozytywne

(wg J. Bański. Wiejskie obszary sukcesu. W: Studia obszarów wiejskich tom XVI s. 37)

Metodologia prowadzenia badań

Badania, zgodnie z wymogami warunków zlecenia, podzielone zostały na następujące grupy zagadnień: specyfika przedszkoli na terenach wiejskich i ich rola w procesie edukacyjnym oraz rola edukacji przedszkolnej w systemie świadczenia usług przez jednostki samorządu terytorialnego. W pierwszej grupie zagadnień badania dotyczyły roli wychowania przedszkolnego w edukacji dzieci i młodzieży na obszarach wiejskich. Przyjęto założenie, że to właśnie pierwsze lata życia dziecka mają istotny wpływ na ich rozwój. Badania przeprowadzone zostały metodą wywiadu pogłębionego,

prowadzonego z kierującymi przedszkolami, nauczycielami wychowania przedszkolnego, dyrektorami, nauczycielami nauczania początkowego w szkołach podstawowych. Oprócz wywiadów dokonana została analiza programów edukacyjnych w objętych badaniami placówkach oraz ich zgodność z celami podstawy programowej. W badaniach zwrócono uwagę na rolę przedszkoli wiejskich w niwelowaniu dysharmonii rozwojowych, terapii zaburzeń, wyrównywaniu zaniedbań środowiskowych. W tym celu w wywiadach prowadzonych z kierującymi placówkami edukacji przedszkolnej zwracano uwagę na takie kwestie jak: identyfikacja zaburzeń rozwojowych oraz udział dzieci z zaburzeniami rozwojowymi w zajęciach przedszkolnych. Jednocześnie, w wywiadach prowadzonych z kierującymi Gminnymi Ośrodkami Pomocy Społecznej oraz pracownikami socjalnymi, poruszono kwestię udziału w zajęciach przedszkolnych dzieci w wieku 3-4 lat, mających wady rozwojowe, bądź orzeczoną niepełnosprawność.

Druga grupa zagadnień dotyczy roli edukacji przedszkolnej w usługach oferowanych przez gminy wiejskie. W tej części badania skupiliśmy się na sposobach świadczenia usług edukacji przedszkolnej w środowisku wiejskim. Badania prowadzone były metodą wywiadów pogłębionych, prowadzonych z czterema grupami respondentów: władzami samorządowymi, kierującymi przedszkolami i innymi placówkami edukacji przedszkolnej, rodzicami. W pytaniach kierowanych do władz samorządowych zwracano uwagę na kwestię, w jakim zakresie edukacja przedszkolna stanowi priorytet w planach rozwojowych gminy. Jakiej przyjmują rozwiązania dla realizacji obowiązku objęcia dzieci 5-letnich obowiązkiem przedszkolnym. Część pytań dotyczyła barier związanych w tworzeniem placówek przedszkolnych dla dzieci w wieku 3-4 lata oraz sposobów ich finansowania. W badaniach wykorzystano wszelkiego rodzaju dokumenty o charakterze strategicznym (Plany Rozwoju, Strategie Rozwiązywania Problemów Społecznych, Strategie Rozwoju Lokalnego) w celu ustalenia priorytetów rozwojowych gmin i roli w nich edukacji przedszkolnej. W pytaniach kierowanych do władz samorządowych ustalono, w jakim zakresie wykorzystują one środki z funduszy europejskich w tworzeniu placówek edukacji przedszkolnej. W ramach realizowanych regionalnych programów Europejskiego Funduszu Społecznego powstało 600 nowych, małych form edukacji przedszkolnej oraz około 300 tradycyjnych przedszkoli. Listę placówek edukacji przedszkolnej, tworzonych w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego otrzymaliśmy z Urzędów Marszałkowskich. W województwach, w których prowadzone były badania z POKL związanych z wyrównywaniem szans edukacyjnych w województwie pomorskim skorzystały 42 gminy a w kujawsko-pomorskim 48 gmin. W trakcie badań przeprowadzono wizytację placówek edukacyjnych utworzonych w ramach programów

finansowanych z POKL. Interesowały nas one z punktu widzenia zastosowanych rozwiązań instytucjonalnych, realizowanego programu oraz ich trwałości.

W pytaniach kierowanych do rodziców próbowano ustalić, na ile rodzice dzieci uczęszczających do przedszkola postrzegają rolę edukacji przedszkolnej w rozwoju dziecka, jak oceniają poziom świadczonych usług, jakie wg nich usługi dodatkowe powinno świadczyć przedszkole. Dla nas interesująca była kwestia popytu na usługi edukacji przedszkolnej. Do rodziców dzieci uczęszczających do przedszkoli zwracaliśmy się z pytaniem, czy edukacja przedszkolna powinna być obowiązkowa i jaką kategorię wiekową dzieci powinna ona objąć. Z tym samym pytaniem zwracaliśmy się do rodziców dzieci nieuczęszczających do przedszkola.

W wywiadach prowadzonych z kierującymi przedszkolami zwracaliśmy uwagę na kwestie organizacji przedszkola, planu pracy, realizowanych programów edukacyjnych, kosztów odpłatności, a także zaangażowania rodziców w pracę przedszkola. W trakcie wywiadów z kierującymi placówkami przedszkolnymi zwracaliśmy uwagę, w jakim zakresie realizują one obowiązek *badania dojrzałości szkolnej prowadzonej przez placówki przedszkolne*. Poprosiliśmy także kierujących placówkami przedszkolnymi, aby wskazali na typy dysfunkcji rozwojowych, jakie najczęściej są ujawniane u dzieci uczęszczających do przedszkola. Informacje uzyskane w przedszkolu były weryfikowane z tymi, jakie uzyskaliśmy w GOPS, a dotyczącymi kwestii niepełnosprawności i dysfunkcji rozwojowych.

Na podstawie przeprowadzonych badań zostaną wyłonione gminy i działające na ich terenie placówki przedszkolne, które zostaną włączone do opisu studiów przypadków.

Badania zostały zrealizowane w następujących gminach: Czersk, Brusy, Prabuty w województwie pomorskim; Cegłów, Przesmyki, Grudusk, Długosiodło, Sońsk w województwie mazowieckim; Dywity, Lubawa w województwie warmińsko-mazurskim; Zbójna, Rudka w województwie podlaskim; Świecie nad Osą, Jabłonowo Pomorskie w województwie kujawsko-pomorskim; Mieścisko, Rokitnica, Koźminek w województwie wielkopolskim. W trakcie badań przeprowadzono 151 wywiadów z rodzicami, 16 wywiadów z wójtami lub sekretarzami gminy, 17 wywiadów z osobami odpowiedzialnymi za realizację zadań oświatowych, z 15 osobami kierującymi przedszkolami, z 30 dyrektorami szkół podstawowych, 12 osobami kierującymi GOPS.

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

